

Tajne akcije CIA-e kao instrument vanjske politike SAD-a

Šikutin, Suzana

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:631505>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-11**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Poslijediplomski specijalistički studij Sigurnosna politika Republike Hrvatske

Tajne akcije CIA-e kao instrument vanjske politike SAD-a

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Student: Suzana Šikutin

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Đana Luša

Zagreb

Studen 2023.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad „Tajne akcije CIA-e kao instrument vanjske politike SAD-a“, koji sam predala na ocjenu mentorici izv. prof. dr. sc. Đani Luši, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da navedeni rad nije objavljen niti korišten u svrhu ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili drugom fakultetu.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članka 16. – 19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Suzana Šikutin

Sadržaj

1. Uvod	4
1.1 Teorijsko – metodološki okvir	7
2. Definiranje osnovnih pojmova	9
2.1 Vanjska politika i vanjskopolitički instrumenti	10
2.2 Obavještajna zajednica	13
2.3 Tajne akcije	15
3. Povijesni razvoj obavještajne zajednice i CIA-e	18
3.1 Obavještajna zajednica Sjedinjenih Američkih Država (IC)	19
3.2 Razvoj obavještajne zajednice SAD-a - povijesni pregled	22
3.3 Povijesni razvoj CIA-e	26
4. „Zlatno doba“ CIA-e	27
5. Tajne akcije CIA-e : pregled uspješnih i neuspješnih operacija	
„zlatnog doba „	29
5.1 Talijanski izbori 1948. godine	31
5.2 Operacija AJAX	33
5.3 Operacija USPJEH (PBSUCCESS).....	35
5.4 Zaljev svinja	38
6. Tajne akcije u posthladnoratovskom razdoblju	40
7. Zaključak	42
8. Sažetak	45
9. Literatura	46

1. Uvod

Središnji koncept analize američke vanjske politike je politička moć, odnosno njena sposobnost za ostvarivanje ciljeva, koji se pak određuju na temelju nacionalnog interesa SAD-a. Vanjska politika SAD-a je tijekom nekoliko stoljeća dobivala na sve većoj važnosti. Kako je rastao njihov ugled i značaj, te položaj u međunarodnoj zajednici, tako je rasla i važnost američke vanjske politike (Kos-Stanišić, 2000). „Iznimno siguran položaj u kojem su se SAD zatekle od svog nastanka do kraja Drugoga svjetskog rata uvjetovao je nastanak specifičnih američkih stavova spram pitanja rata i mira te uloge vojske, diplomacije i tajnih akcija u vođenju vanjske politike. Novi model vođenja američke vanjske politike nakon Drugog svjetskog rata počeo se razvijati od početka 1947. godine. Obilježila su ga četiri elementa: Trumanova doktrina, politika zadržavanja, Marshallov plan i sustav vojno-političkih saveza“ (Barišić, 2001). Okončanjem Hladnog rata, odnosno četiri i pol desetljeća bipolarnog svjetskog poretka, SAD su postale usamljena supersila u svijetu posjedujući rijetko viđen ekonomski i vojni utjecaj. Intervencije u Somaliji, Iraku i na Kosovu prikazuju razvoj američke vanjske politike prema intervencionizmu, koji postaje jedan od njezinih glavnih alata u slučajevima kada diplomatski naponi nisu ostvarivali željeni učinak, a poseban značaj dobiva nakon terorističkih napada izvedenih 11. rujna 2001. godine (Ibid).

Funkcija obavještajnih aktivnosti Vlade SAD-a često se smatra proizvodom Hladnog rata. Velik dio onoga što je danas poznato kao obavještajna zajednica izgrađeno je i oblikovano tijekom razdoblja bipolarne podjele, iako je obavještajna služba u funkciji Vlade još od Američkog rata za neovisnost (Irp.fas.org, 1996). Imala je različite inačice, te je kroz povijest igrala ključnu ulogu u pružanju potpore vojnim snagama Sjedinjenih Država i oblikovanju vanjske politike.

Razvoj američke obavještajne zajednice bio je dug, a velike promjene događale su se, ne zbog dugoročnog planiranja, već najčešće zbog nepredviđenih događaja (Reinstein, 2017). Obavještajna služba se više specijalizirala, profesionalizirala i institucionalizirala u razdoblju od 19. stoljeća do početka 20. stoljeća. Oba svjetska rata imala su presudne posljedice na istaknute obavještajne organizacije u svijetu u smislu poboljšanja organizacijske strukture, analitičkog razmišljanja i tehnologije, kao i prilagodbe novoj dinamici svjetske politike (Lowenthal, 2012).

Tijekom prvih godina Hladnog rata, obavještajne su organizacije dokazale da su njihove strukture i tehnike imale utjecaja na svjetsku politiku. Glavna karakteristika bipolarnog svijeta, koja je uključivala proširenje borbe za moć diljem svijeta, rezultirala je time da bilo koja zemlja iz bilo kojeg geografskog područja može biti meta CIA-e ili KGB-a.

Hladni rat bio je politički sukob koji je vođen svim mogućim sredstvima, ali nikada nije prerastao u oružani sukob svjetskih razmjera. Obzirom da se rat koji uključuje izravnu bitku nuklearnim oružjem zove "vrući rat", ovaj dugogodišnji rat između zapadnih i istočnih sila, u kojem nije bilo stvarne borbe, nazvan je suprotno navedenom terminu, hladni rat. Ovo razdoblje od skoro pedesetak godina uključuje neke od najodvažnijih i najdugotrajnijih špijunskih misija u povijesti.

Prednost u spomenutom ratu ostvarivala se prikupljanjem informacija i stoga su obje strane ulagale velika sredstva u novačenje i obuku špijuna s ciljem dobivanja tajnih informacija o vojnim i tehničkim sposobnostima ratnog protivnika (Native.24sata.hr, 2021).

„U hladnoratovskim uvjetima, tradicionalni instrumenti vanjske politike - diplomacija, psihološko-propagandna sredstva, gospodarska i vojna djelovanja - nerijetko su se pokazali neučinkovitim ili nedovoljno sigurnim za uporabu. Obzirom da hladnoratovsko natjecanje nije trpjelo nedjelotvornost, američki politički lideri bili su prisiljeni na traženje novih instrumenata usmjerenih na ostvarenje američkih nacionalnih interesa i nacionalne sigurnosti, što je ponajprije podrazumijevalo pokušaj etabliranja američke dominacije u svijetu, odnosno sprječavanje širenja utjecaja komunističkog bloka i njegovog lidera SSSR-a. U tim sferama, CIA se pokazala kao jedini instrument koji je provedbom tajnih akcija bio u stanju ostvariti američke ciljeve. Dokazala je da je u stanju promijeniti vlast (ili barem utjecati na njezine odluke) u mnogim državama te time staviti tu državu pod američki utjecaj, odnosno u američku interesnu zonu“ (Bilandžić, 2005).

„Zlatno doba CIA-e“, koje je trajalo od njezine uspostave 1947. godine do neuspjele invazije u Zaljevu svinja 1961. godine, zapamćeno je kao doba najuspješnijih tajnih akcija. Mnogi za to zahvaljuju Allenu Dullesu (direktor CIA-e s najdužim stažom od 1953. do 1961. godine, u nastavku DCI), u čijem mandatu je Agencija sazrela i razvila svoj karakterističan stil. CIA je u to vrijeme bila vrlo utjecajna budući da je Allen Dulles bio direktor Središnje obavještajne službe

istovremeno kada je njegov brat John Foster Dulles bio državni tajnik. Da bi se procijenilo u kojoj su mjeri 1950-e doista bile „zlatno doba“ za CIA-u, treba analizirati njene uspješne i neuspješne akcije u tom periodu. Tim Weiner (2011) u „Nasljeđu pepela“ ukazuje kako najmoćnija zemlja u povijesti zapadne civilizacije nije uspjela stvoriti prvorazrednu špijunsku službu i kako taj promašaj predstavlja opasnost za nacionalnu sigurnost Sjedinjenih Američkih Država.

Završetkom Hladnog rata CIA se orijentirala na sprječavanje širenja oružja masovnog uništenja, međunarodnog organiziranog kriminala, na industrijsku špijunažu te na rat s narkokartelima iz Južne i Srednje Amerike. „I do vijeka će ostati pitanje jesu li ili nisu predvidjeli tragični 11. rujna 2001. godine, koji će ostati neizbrisiv dan u američkoj povijesti, udar na simbole Amerike, Svjetski trgovački centar i Pentagon, tisuće mrtvih, teško ranjenih, dugotrajnih invalida...“ (Kesler, 2021).

CIA se teško nosila sa kritikama, napadima, optužbama, od teorije da nije predvidjela napad, da je zanemarila upozorenja agenata MOSSAD-a, pa do toga da je sama izrežirala napad jer su SAD trebale povod za objavu rata bez konkretnog neprijatelja (Ibid.). Ipak činjenica je da CIA nije predvidjela ni spriječila napade 11. rujna, što se smatra jednim od najvećih neuspjeha u povijesti američkih obavještajnih službi. „Teroristički napad na SAD imao je presudne posljedice za američko društvo, američki politički život te funkcioniranje države. Uz žrtve, najmanje su dva razloga to uvjetovala: prvo, napad Al Qa'ide je dokazao da je SAD moguće napasti; drugo, bio je to dokaz da je američku nacionalnu sigurnost moguće ugroziti s američkog teritorija“ (Bilandžić, 2005). U okviru odmazde američke vlade protiv terorističkog napada 11. rujna pokrenuta je operacija „Neptunovo koplje“, koja je imala jasan cilj: hvatanje ili ubojstvo Osame bin Ladena. CIA je koristila doušnike, nadzor i druge mjere prikupljanja obavještajnih podataka kako bi došla do zaključka gdje se skrivaju bin Laden i njegova obitelj. Nakon višegodišnjih priprema, akcija je uspješno izvedena u noći 1. svibnja 2011. godine te je trajala manje od 40 minuta, čime je postala jedna od najuspješnijih akcija CIA-e i SEAL Tima 6. Za razliku od američkih napada bespilotnim letjelicama, kojih su pakistanske vlasti bile svjesne, ova misija je provedena bez najave, stoga je pakistanska administracija eksplicitno izrazila veliko nezadovoljstvo (Osborne i Lin, 2018). U vremenu nakon Hladnog rata, međunarodno okruženje i sve manji proračuni opravdavaju preispitivanje tajnih akcija, kako bi se utvrdila njihova korisnost i prikladnost u ozračju promjene

prioriteta vanjske politike i nacionalne sigurnosti. Unatoč ideološkim balansima, koje tajno djelovanje zahtijeva u demokratskoj zemlji, suvremene prijetnje nacionalnoj sigurnosti opravdavaju njegovu kontinuiranu upotrebu i povećavaju prikladnost u okviru instrumenata vanjske politike u suprotstavljanju međunarodnim prijetnjama (Potter, 1996).

Tajne akcije modernog doba drugačije su prirode od tajnih akcija Hladnog rata i ne bi trebale biti podložne istim predrasudama javnosti. Tajna akcija trebala bi biti usmjerena kontroli, utjecaju na i sprječavanju prijetnji kao što su informacijsko ratovanje, nuklearna proliferacija, globalni organizirani kriminal te otvoreno neprijateljske strane vlade.

1.1 Teorijsko - metodološki okvir

U ovom specijalističkom radu koristi se kvalitativni metodološki pristup kao način istraživanja koji omogućuje dubinsko prikupljanje i analiziranje pisane riječi ili iskaza kojima se želi postići razumijevanje koncepata, misli i iskustava. Izbor, priroda i broj znanstvenih metoda koje su korištene u izradi rada prilagođeni su samom sadržaju rada i njegovoj budućoj namjeni. Korištene su opće metode društvenog istraživanja: metoda deskripcije, metoda analize sadržaja i metoda sinteze. Metoda deskripcije omogućava objašnjenje i analizu važnijih obilježja činjenica i procesa, njihovih zakonitosti, uzročnih veza i odnosa, kako bi se lakše razumjele same činjenice i proces, ali i uz njih kasnije poduzete akcije. Metoda analize sadržaja predstavlja temeljnu metodu korištenu u ovom radu, kojom se ukazuje na teorijsku podlogu istraživnog procesa i institucija s ciljem detektiranja određenih pravilnosti te smještanja procesa u fokus teorijskih okvira discipline međunarodnih odnosa (Luša, 2011:10). Analiza sadržaja je „postupak proučavanja i raščlanjivanja verbalne ili neverbalne građe kojim se nastoje uočiti njezine osobine i poruke“ (Lamza Posavec, 2011:105). Analiza sadržaja pripada skupini desk-metoda, odnosno desk-istraživanja koja se provode „za stolom“. A u postupcima desk-istraživanja „već prije zabilježeni podaci se analiziraju i sistematiziraju prema kriterijima koje postavlja istraživač i koji su u skladu s ciljevima i svrhom istraživanja“ (Ibid.). U konačnici metoda sinteze upućuje na verificiranje činjenica i procesa te pripomaže završnom razmatranju i formuliranju konačnih saznanja dobivenih temeljem provedenog znanstvenog istraživanja (Luša, 2011:10).

U radu je korištena kvalitativna istraživačka metoda analize primarnih i sekundarnih izvora. Konceptualni okvir koji se odnosi na tajno djelovanje, kao i nove izazove/promjene u međunarodnom, regionalnom, nacionalnom i sigurnosnom okruženju, poslužio je kao osnova za analizu provedbe tajnog djelovanja. Zbog prirode tajnih akcija, postoji nedostatak primjenjive primarne literature unutar područja istraživanja koje je po prirodi osjetljivo, a većina službene dokumentacije klasificirana i ograničenog pristupa. Stoga je primijenjen kritički pristup u analizi sekundarnih izvora, kao što su članci u časopisima, monografije, internetski izvori i novinski članci.

U radu se nastoji odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja: Predstavljaju li tajne operacije koristan instrument za postizanje američkih vanjskopolitičkih ciljeva? Jesu li se kroz povijest tajnim operacijama ostvarili zadani američki vanjskopolitički ciljevi uz minimalne posljedice (u smislu financija, žrtava i diplomatskih odnosa), odnosno jesu li tajne operacije bile uspješne? Odgovori na spomenuta pitanja o učinkovitosti, rizicima i kombinaciji vanjskopolitičkih instrumenata služe kao okvir za studije slučaja, odnosno analize tajnih operacija CIA-e (Talijanski izbori 1948. godine, Ajax, Uspjeh i Zaljev svinja).

Rad se sastoji od uvoda, pet poglavlja i zaključka. U uvodu se analizira vanjska politika SAD-a, njezina funkcija kao i razvoj te djelokrug obavještajnih službi od Hladnog rata do modernog doba. U prvom poglavlju definiraju se osnovni pojmovi koji su potrebni za razumijevanje rada, a to su vanjska politika, instrumenti vanjske politike, obavještajna zajednica i tajne akcije. Drugo poglavlje vezano je uz razvoj obavještajne zajednice SAD-a (IC) i povijesni razvoj CIA-e. U trećem poglavlju bavimo se „zlatnim dobom“ CIA-e koje je praktički trajalo od osnutka CIA 1947. godine do 1961. godine i neuspjele akcije u Zaljevu svinja. Za „zlatno doba“, CIA-e najviše je bio zaslužan Allen Welsh Dulles, kao i Frank Wisner koji je bio zadužen za tajne akcije. Četvrto poglavlje pruža pregled najuspješnijih tajnih akcija CIA-e „zlatnog doba“ a to su talijanski izbori 1948. godine, Operacija Ajax i operacija Uspjeh, dok četvrto poglavlje donosi prikaz neuspjele tajne akcije u Zaljevu svinja. Za Amerikance je to bio veliki poraz i nacionalna sramota, a rezultat je bio Castrovo potpuno okretanje SSSR-u. U zaključku se ukazuje kako će potreba za tajnim akcijama i dalje postojati, ali će većinom biti okrenute prema suzbijanju terorizma, međunarodnog kriminala i ilegalnih migracija.

2. Definiranje osnovnih pojmova

Niti jedna vanjska politika - koliko god genijalna bila - nema šanse za uspjeh ako je rođena u glavama nekolicine i nije nošena u srcu.

Henry A. Kissinger (Nytimes.com, 1973)

Vanjska politika je način na koji zemlja koristi različite strategije za vođenje svojih odnosa s drugim državama i međunarodnim organizacijama. To implicira da se vanjska politika sastoji od različitih globalnih pitanja, odnosa s drugim državama pa čak i unutarnje politike. Vanjska politika američke vlade mijenja se s različitim predsjedničkim administracijama. Ipak, vodeća načela vanjske politike ostaju nepromijenjena: promicanje sigurnosti, demokracije, prosperiteta i razvoj u Sjedinjenim Državama i diljem svijeta. Vanjska politika sastavni je dio ukupnih ljudskih aktivnosti, ima svoja iskustva, povijest i određene usporedbe te zato postoji potreba njenog proučavanja kao važnog dijela međunarodnih odnosa (Vukadinović, 2005).

„U trenutnoj situaciji međunarodne neizvjesnosti, vanjska politika dobiva na važnosti i postaje osnovni alat za poticanje dobrih odnosa među državama i očuvanje mira“ (Universidadeuropea.com, 2022). Prema Bilandžiću (1998) vanjska politika određene države predstavlja važan državno-politički instrument kojim politički planeri nastoje državi osigurati najpogodnije uvjete i pozicije na međunarodnoj sceni. Time se određuje odnos jedne države prema drugim državama i prema značajnim problemima međunarodnog okruženja. Politike koje usvajaju različite države ne ovise samo o vladi, već i civilnom društvu, akterima koji imaju istaknutiju ulogu u donošenju velikih političkih odluka, kako izvan tako i unutar državnih granica“ (Universidadeuropea.com, 2022). Kako bi postigli svoj cilj, kreatori vanjske politike imaju na raspolaganju puno alata koji se općenito svrstavaju u tri široke kategorije: političke, ekonomske i vojne. Te kategorije obuhvaćaju različite aktivnosti i akcije, široko poznate kao instrumenti vanjske politike. Oni uključuju diplomaciju, trgovinsku politiku, ekonomske sankcije, kontrolu naoružanja i obavještajne podatke. Svaki od alata ima svoje prednosti i nedostatke, stoga je u kreiranju vanjske politike važno razumijevanje kako balansirati i odabrati najbolje kombinacije alata za bilo koju situaciju.

2.1 Vanjska politika i vanjskopolitički instrumenti

Britannica (Britannica.com, 2023) definira *vanjsku politiku* kao opće ciljeve koji usmjeravaju aktivnosti i odnose jedne države u njezinim interakcijama s drugim državama. Druga standardna definicija pojma može se pronaći u Brockhausovoj enciklopediji (Brockhaus.de, 2023) prema kojoj vanjska politika predstavlja instituciju za upravljanje odnosima države s drugim državama, s ciljem očuvanja vlastite neovisnosti i promicanja društvenog, gospodarskog i kulturnog interesa svojih građana. Najjednostavnija definicija vanjske politike bila bi da je to djelatnost države kojom ona ostvaruje svoje ciljeve i interese unutar međunarodne arene (Petrič, 2013). Njezina je namjera utjecati na međunarodnu arenu u skladu s ciljevima i zadacima svojih političkih aktivnosti koje su sve usmjerene prema njezinim interesima (Benko, 1997). Vukadinović (2005) u svojoj početnoj i 'radnoj' definiciji, vanjsku politiku ocrta kao „organiziranu aktivnost države, kojom država nastoji maksimizirati svoje vrijednosti i interese u odnosu na druge države i subjekte koji djeluju u stranom okruženju. Isti autor vanjsku politiku definira kao odnos države prema drugim državama, osobito susjedima, stvaranje koncepcije širih međunarodnih odnosa i određivanje pozicije države prema najvažnijim međunarodnim problemima“ (Ibid.) Rosenau (1968), vodeći autoritet za teoriju međunarodnih odnosa i vanjske politike, definira vanjsku politiku kao sustavno donošenje odluka ustavom ovlaštenih službenih osoba pojedinih država. Njihova je namjera održati ili promijeniti stanje u međunarodnom sustavu u skladu s ciljem ili ciljevima koje su odabrali oni ili njihovi nadređeni. Rodee (Rodee i dr, 1957) naglašava da vanjska politika uključuje provedbu skupnih načela koja oblikuju obrazac ponašanja države koja pregovara s drugim državama radi zaštite ili promicanja interesa. Crabb (1972) u svojoj definiciji vanjske politike sažima njezine najbitnije komponente: 'nacionalne ciljeve' koji bi trebali biti cilj i „sredstva“ koja bi se trebala koristiti u procesu postizanja tog cilja. Interakcija između ciljeva i sredstava bit je „državničke mudrosti“ i „vanjske politike“. Ogwu (2005) definira vanjsku politiku kao odnose između suverenih aktera u međunarodnom sustavu.

Predsjednik i njegovi glavni savjetnici glavni su arhitekti vanjske politike SAD-a, iako su drugi akteri (npr. Kongres, sudovi, stranke, interesne skupine i trgovinska udruženja) također važni za kreiranje vanjske politike. Predsjednik oblikuje velik dio vanjske politike; predsjednik je vrhovni zapovjednik, koji pregovara o ugovorima i prima strane veleposlanike, imenuje američke

veleposlanike u drugim zemljama i sklapa izvršne sporazume. Za ostvarivanje svojih vanjskopolitičkih ciljeva i interesa država koristi kombinaciju vanjskopolitičkih instrumenata: političke (diplomacija), gospodarske, propagandne i vojne.

Diplomacija „kao društvena djelatnost i politički proces u kojem politički sudionici, najčešće države, stupaju u međusobne odnose u međunarodnom okruženju“ predstavlja instrument primarnog političkog djelovanja (Vukadinović, 1994). Diplomacija je predstavljanje vlade drugim stranim vladama radi promicanja nacionalnih vrijednosti ili interesa mirnim putem (www.norton.com, 2023). Ako su zemlje u prijateljskom odnosu tada je diplomacija sredstvo za usklađivanje pojedinih stavova, a prema političkim protivnicima može biti sredstvo za vršenje političkog pritiska (zastrašivanje, ucjene, ultimatum).

Kada se vanjska politika oslanja na diplomaciju, šefovi država pregovaraju i surađuju s drugim svjetskim čelnicima kako bi spriječili sukobe. Obično se diplomati šalju kako bi zastupali vanjskopolitičke interese nacije na međunarodnim događajima. Dok je naglasak na diplomaciji kamen temeljac vanjske politike mnogih država, postoje i drugi alati vanjske politike koji se temelje na vojnom pritisku ili drugim manje diplomatskim sredstvima.

Diplomacija je odigrala ključnu ulogu u deeskalaciji međunarodnih kriza, a kubanska raketna kriza iz 1962. godine najbolji je primjer za to. Tijekom Hladnog rata obavještajne službe obavijestile su predsjednika Johna F. Kennedyja da Sovjetski Savez šalje oružje Kubi, vjerojatno se pripremajući za napad na SAD. Predsjednik Kennedy bio je prisiljen birati između vanjskopolitičkog rješenja koje je bilo čisto diplomatsko, obraćajući se predsjedniku Sovjetskog Saveza Nikiti Hruščovu, ili militarističko. Bivši predsjednik odlučio je uspostaviti blokadu oko Kube i zaprijetiti daljnjom vojnom akcijom ako sovjetski brodovi s projektilima pokušaju proboj. Kako bi spriječio daljnju eskalaciju, Hruščov je pristao ukloniti sve projekte s Kube, a zauzvrat se Kennedy složio da neće izvršiti invaziju na Kubu i da će ukloniti američke projekte iz Turske (koja je bila na dometu udara Sovjetskog Saveza). Ovaj trenutak je značajan jer su dvije vlade pregovarale o rješenju koje je okončalo trenutni sukob, blokadu i rezultiralo deeskalacijom napetosti.

Kroz *ekonomsku pomoć* i, ponekad, korištenje *ekonomskih sankcija*, SAD utječu na radnje drugih zemalja dajući inpute za poticanje nekih vrsta ponašanja i destimulacije za odvratanje zemalja od sudjelovanja u nepoželjnom ponašanju. Ekonomska sredstva su različita, a imaju pozitivnu osobinu ako je riječ o prijateljskim državama (davanje povoljnih kredita) ili negativnu i prisilnu kada je usmjerena prema političkim protivnicima (embargo, bojkot, carinske i kvotne restrikcije...). Sankcije su ekonomske mjere namijenjene pritisku ili kažnjavanju loših aktera - bilo pojedinaca, grupa ili zemalja - koji krše međunarodne norme ili ugrožavaju nacionalne interese. Sankcijama vlade vrše pritisak ili kažnjavaju druge uz male troškove ili rizik za njih same. Međutim, mogu prouzročiti kolateralnu štetu i rijetko su uspješne u promjeni ponašanja svoje mete. SAD moraju odlučiti kako najbolje primijeniti sankcije kako bi utjecale na krizu u inozemstvu ili hoće li pomoći zemlji u krizi i, ako hoće, kako će najbolje upotrijebiti specifično sredstvo gospodarskog djelovanja, odnosno inozemnu pomoć (modeldiplomacy.cfr.org, 2022).

Države koriste *trgovinu* za stvaranje gospodarskog rasta, koji osigurava resurse koji su društvima potrebni za funkcioniranje. Također vlade mogu iskoristiti trgovinu kao izravni instrument vanjske politike za promicanje drugih nacionalnih interesa. SAD trebaju odlučiti kako odgovoriti kada suparništvo između rastućih trgovinskih partnera zaprijeti regionalnoj stabilnosti.

Od revolucionarnog doba do godina nakon 11. rujna 2001, javni i privatni akteri pokušavali su oblikovati vanjske odnose SAD-a uvjeravajući masovnu publiku da prihvati određene politike, ljude i načine života. Stoga postoje mnoge definicije *propagande* kao vanjskopolitičkog instrumenta. Prema najneutralnijoj definiciji, propaganda je distribucija ili promicanje određenih ideja. Propaganda ima informacijsku i usmjeravajuću funkciju, upućujući publici što bi trebala misliti o određenom pitanju i kako bi trebala postupiti (Dubas, 2016). Korištenje propagande također je učinkovito sredstvo vanjske politike. Država može svojim građanima servirati lažne ideje ili pretjerane tvrdnje o stranoj zemlji kako bi potaknula neslaganje i građanske nemire. Ova komunikacija može strano vodstvo prikazati kao štetno, a istovremeno veličati vrline zemlje koja emitira propagandu. Tijekom rata ili mira, vlada može pokrenuti propagandu protiv vlastitog stanovništva kako bi izazvala samozadovoljstvo, poslušnost ili podršku određenim politikama. (Newman, 1951). Suvremena kritika vanjskopolitičke propagande uvelike je posljedica njezine

negativne povijesne pozadine, povezivanja s komunističkom i nacističkom propagandom te korištenjem metoda manipulacije i prijevare. Propagandne metode najviše su se koristile u komunikaciji u ratnim vremenima. Na primjer, Sjedinjene Države intenzivirale su svoje propagandne napore tijekom Drugog svjetskog rata i Hladnog rata, kao dio psiholoških kampanja 1990-ih, kao i početkom 2000-ih tijekom “rata protiv terorizma”.

Vojna sila je najvidljiviji instrument vanjske politike, a Sjedinjene Države imaju veliku, pripremljenu stalnu vojsku te veliku količinu naoružanja, a oboje koriste za odvracanje stranih napada i da na drugi način utječu na međunarodne ishode. „Američka vojna sila glavni je instrument globalnog utjecaja i intervencionizma, koji služi za povećavanje američkih vrijednosti i interesa“ (Kos-Stanišić, 2000). Oružana sila obuhvaća svaku upotrebu ili prijetnju nasiljem radi utjecaja na ciljanu situaciju. To je moćno oruđe vanjske politike, ali ono koje nosi velike troškove i rizike. Međutim, treba procijeniti je li oružana sila najbolji alat za utjecaj na putanju krize i, ako je, kako rasporediti svoju vojsku za postizanje najboljih ciljeva uz minimalne rizike.

2.2 Obavještajna zajednica

Pojam „obavještajna djelatnost“ nije lako jednoznačno definirati. U engleskom originalu riječ je o pojmu „intelligence“, dok u hrvatskom jeziku ne postoji adekvatni termin. Analiza postojećih definicija neupitno ukazuje na složenost pojma “intelligence.” Enciklopedija.hr (2023) definira obavještajnu službu kao „državnu organizaciju zaduženu za obavještajnu i sigurnosnu potporu državnom vodstvu u ostvarivanju nacionalne sigurnosti. Uglavnom se bavi prikupljanjem i analizom informacija važnih za vođenje državne politike. Djelatnost usmjerava na institucije i službe neprijateljskih i suparničkih država, terorističke organizacije, skupine angažirane u međunarodnom kriminalu i na druge organizacije i pojave koje se smatraju prijetnjom nacionalnoj sigurnosti“ (Ibid).

Bilandžić (1998) definira obavještajno kao „informaciju o drugima s jedne strane, a s druge kao organizaciju kojoj je pribavljanje takvih informacija djelatnost i interes“. Nadalje Bilandžić navodi kako je osnovni zadatak obavještajnih agencija prikupljanje podataka, najčešće tajnih, o

protivničkoj strani te njihova prerada u „znanje“ koja se dostavlja donositeljima odluka s ciljem ostvarenja interesa nacionalne sigurnosti (Bilandžić, 1998). Vernon Walters, bivši zamjenik ravnatelja CIA-e, definira "intelligence" „kao informacije koje nisu uvijek dostupne javnosti, koje se odnose na snage, resurse, sposobnosti i namjere strane države, a koje mogu utjecati na živote građana i sigurnost matične države“ (Walters, 1978).

„Obavještajna služba, zbog tajnog karaktera svoga djelovanja i uporabe specifičnih tehnika i resursa, najprikladnija je institucija za realizaciju zadataka subverzivno-propagandnog i terorističkog¹ karaktera, kao i tzv. tajnih akcija“ (Bilandžić, 1998). Obavještajno djelovanje ne odvija se stihijski. Postoje uobičajena pravila u procesu rada na prikupljanju podataka i informacija obavještajnog karaktera koji se nakon obrade dostavljaju donositeljima odluka. Ta pravila strukturirana su u tzv. obavještajnom ciklusu (Intelligence Circle) (Bilandžić, 1998). Obavještajno djelovanje možemo analizirati iz dva kuta gledanja: tradicionalnog i modernog. Tradicionalni pogled temelji se na prikupljanju podataka, obradi podataka i dostavi informacija donositeljima odluke, pri čemu ponekad analiza nije najvažnija. Primjerice, Josif V. Staljin tražio je od NKVD-a sirove informacije (Cohen, 2024). Razlozi takvom pristupu mogli su biti različiti: hitnost situacije, nedemokratski sustav ili nepovjerenje u NKVD što je vjerojatno bila njegova tajna dugog ostanka na vlasti. Na primjer, tijekom velike čistke, od 322 čelnika republičkog NKVD-a, NKVD-a regija i jedinica središnjeg ureda koji su bili na tim položajima u različito vrijeme od srpnja 1934. do rujna 1938. godine, 241 ih je uhićen, odnosno gotovo 75% (Ibid).

Moderan pogled, nastao u SAD-u nakon Drugog svjetskog rata, razumijeva obavještajne službe kao mentalne ustanove (think-tank). Modernim pogledom obavještajna djelatnost je usporediva sa znanstveno-istraživačkom djelatnošću, a razlikuju se u ciljevima, metodama i slobodi odabira predmeta istraživanja. Većina današnjih suverenih država koristi se jednim i drugim pristupom (Bilandžić, 2000). Nadalje, Bilandžić (2000) ističe kako se usporednom analizom dostupnih podataka mogu uočiti tri grupe modela obavještajnog organiziranja, uvjetno nazvani američki, britanski i model bivšeg SSSR-a. Za američki sustav karakteristična je jedna središnja obavještajna agencija (CIA) koja koordinira rad ostalih. Ona je ujedno i središnja analitička služba pod

¹ Određene aktivnosti iz okvira terorističkih provode samo neke obavještajne institucije koje uglavnom i djeluju u takvom okruženju, npr. izraelski MOSSAD (Bilandžić, 1998)

ovlastima predsjednika SAD-a. Obavještajno-sigurnosni sustav bivšeg SSSR-a imao je velike sličnosti s američkim, ali je njegova nadležnost uključivala obavještajnu funkciju, izvan granice SSSR-a i funkciju službe sigurnosti, unutar granice SSSR-a. Britanski model se razlikuje od ova dva prethodna jer nema središnju agenciju koja koordinira rad svih ostalih. Ovi modeli su poslužili kao podloga za izgradnju obavještajnih sustava u drugim državama.

2.3 Tajne akcije

Tajna akcija tajni je dodatak ratu i diplomaciji, koja se koristi na rubovima sukoba kako bi se promijenili obrasci povjerenja i odanosti

Michael Warner (2019)

Nakon Drugog svjetskog rata te za vrijeme Hladnoga rata i snažnog razvoja nuklearnog naoružanja države su međusobno „ratovale“ tzv. tajnim operacijama (cover action). „Tajne operacije možemo definirati kao djelatnosti obavještajnih i drugih organizacija koje, u svrhu promicanja vlastite politike, nastoje utjecati na strane organizacije, vlade i države, bez otkrivanja vlastite uključenosti“ (Žunec, Domišljanović, 2000). „Takvo povećanje obujma poslova obavještajnih službi dovelo je do njihove centralizacije te stvaranja krovne organizacije koja će koordinirati i usklađivati rad specijaliziranih i odvojenih službi. Primjer takve krovne organizacije je Središnja obavještajna agencija u SAD-u“ (Ibid).

Pod tajnim akcijama (Covert Action) podrazumijevaju se pokušaji utjecaja određene države na događaje u drugim državama ili teritorijima bez otkrivanja svoje umiješanosti (Godson 1981). Zakon o nacionalnoj sigurnosti iz 1947. godine (P.L. 253-80), koji je uspostavio položaj direktora Središnje obavještajne službe (DCI) i CIA-e, ne spominje tajne akcije, navodeći samo da će DCI "obavljati druge funkcije i dužnosti povezane s obavještajnim podacima koji utječu na nacionalnu sigurnost prema nalogu predsjednika ili Vijeća za nacionalnu sigurnost“ (global.oup.com, 2024). U početku CIA nije bila motivirana uključiti se u tajne akcije s obzirom na nepostojanje zakonskih odredbi koje posebno odobravaju takve akcije. U prosincu 1947. godine Vijeće za nacionalnu

sigurnost (NSC) u svojoj je Direktivi 4-A dodijelilo DCI-ju ulogu "pokretanja i provođenja, unutar ograničenja raspoloživih sredstava, tajnih psiholoških operacija osmišljenih da se suprotstave sovjetskim i sovjetski inspiriranim aktivnostima..."²

Zakon o autorizaciji obavještajnih službi za fiskalnu godinu 1991. (P.L. 102-88), donesen 14. kolovoza 1991., po prvi je put dao zakonsku definiciju tajnih akcija: "Aktivnost ili aktivnosti Vlade Sjedinjenih Država da utječu na političke, ekonomske ili vojne uvjete u inozemstvu, gdje je namjera da uloga Vlade Sjedinjenih Država neće biti očita ili priznata javno." Tajne akcije poduzimaju se jer kreatori politika, a ne obavještajne agencije, vjeruju da su tajna sredstva najbolji način za postizanje željenog cilja ili specifičnog političkog cilja (Rosenbach, Peritz, 2009). Tajna akcija jedan je od mnogih instrumenata vanjske politike koje kreatori politike koriste za promicanje nacionalnih interesa. Korištena u odabranim međunarodnim naporima, tajna akcija obuhvaća širok raspon aktivnosti izvan operacija tradicionalnog prikupljanja obavještajnih podataka. Odobrava ju Bijela kuća i pod nadzorom je Kongresa, te može dati i inače nedostupne informacije.

Tajno djelovanje obuhvaća širok spektar aktivnosti, ali najčešće uključuje:

- **Promidžbu:** obavještajne agencije tajno šire određene informacije kako bi unaprijedile ciljeve vanjske politike. Međutim, zakon SAD-a zabranjuje korištenje obavještajnih agencija za utjecaj na domaće medije i mišljenje.
- **Političko/ekonomsko djelovanje:** obavještajne agencije tajno utječu na političko ili gospodarsko djelovanje strane države. Ekonomska akcija bila je najmanje korištena vrsta tajne akcije CIA-e. Ova vrsta tajne akcije je korištena protiv vlade Salvadora Allendea u Čileu 1970-ih kroz poticanje radničkih štrajkova i smanjenje svjetske cijene bakra (Stempel, 2007).
- **Paravojne operacije:** obavještajne agencije tajno obučavaju i opremaju osoblje za napad na protivnika ili za provođenje obavještajnih operacija. Ove operacije obično ne uključuju korištenje uniformiranog vojnog osoblja kao boraca.

² Memorandum izvršnog tajnika Vijeća za nacionalnu sigurnost (Souers) za Direktora središnje obavještajne službe Hillenkoetter, 17. prosinca 1947. godine (history.state.gov, 2023)

- **Smrtonosnu akciju:** tijekom rata ili oružanog sukoba SAD će možda morati upotrijebiti prikrivenu smrtonosnu silu protiv neprijatelja koji predstavljaju prijetnju. SAD su službeno zabranile korištenje političkih ubojstava 1976. godine.

Razlika između tajne akcije i drugih otvorenih aktivnosti, kao što su tradicionalne diplomatske ili vojne operacije, jest ta da bi američki dužnosnici mogli zaniijekati uključenost u aktivnost. Međutim, ovo "uvjerljivo poricanje" temelji se na tome da tajna akcija ostane tajna. Kao primjer ističe se američka upletenost u operaciju u Zaljevu svinja 1961. godine koja se nije mogla držati u tajnosti nakon što su rezultati postali javni, pa je predsjednik John F. Kennedy nakon toga javno priznao odgovornost na tiskovnoj konferenciji u Bijeloj kući (Rosenbach, Peritz, 2009). Tajno djelovanje kao aktivnost skriveno je u nekoliko pseudonima, a svi se odnose na istu namjeru ili aspekte tajnih operacija. Neki od njih su "suhe afere", "mokre afere", "prljavi trikovi" i "crne operacije" (Van Rensburg, 2005).

Tajna akcija je neophodan, a ponekad i kontroverzan instrument vanjske politike SAD-a. Kako se izazov sovjetske hegemonije pojavio kao glavna prijetnja nacionalnoj sigurnosti u Hladnom ratu, SAD su koristile tajne akcije širokih razmjera u borbi protiv sovjetske dominacije. Ti napori rezultirali su različitim stupnjevima uspjeha.

3. Povijesni razvoj obavještajne zajednice i CIA-e

„Oblici obavještajnoga djelovanja i organiziranja isprva su bili razvijani zbog ratnih potreba. Sun Tzu u *Umijeću ratovanja* (oko 400. pr. Kr.) piše o uporabi tajnih agenata, važnosti procjene ukupnih prilika i dr. Velika carstva svoju su moć zasnivala i na prikupljanju strateški važnih informacija; teritorijalna osvajanja drugih zemalja zahtijevala su vojne, geografske, gospodarske, kartografske i druge obavijesti o njima. Te obavijesti nazivaju se obavještajne informacije, a njihovo prikupljanje možebitno je „drugo najstarije zanimanje“ na svijetu“ (Collins, 2010.)

Obavještajno djelovanje staro je koliko i povijest. Gill i Pythian (2006) napominju kako se uspon obavještajnog djelovanja, kao sredstva sigurnosti, može pratiti unatrag do antike, ako ne i prije. Od Mojsijeve priče u Starom zavjetu do kineskog generala Sun Tzua iz četvrtog stoljeća prije Krista i Tukididovih komentara o Peloponeskom ratu iz antičkog doba, prikupljanje informacija o neprijatelju bio je koncept povezan s poviješću obavještajne službe.

Pojava modernih obavještajnih agencija u smislu profesionalizma započela je u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća. Godine 1825. car Nikolaj I. osnovao je ruski Treći odjel vlastite kancelarije Njegovog Carskog Veličanstva i zamijenio ga Odjelom specijalne policije koji je obično poznat kao Ohrana. Britansko ratno ministarstvo je 1873. godine osnovalo obavještajni ogranak, a 1883. godine u vojsci Ujedinjenog Kraljevstva formirana je mornarička obavještajna jedinica. Prvi ogranci obavještajne službe SAD-a osnovani su tijekom 1880-ih. Društveni potresi i revolucije 19. stoljeća oblikovale su karakteristike obavještajnih jedinica. Zajednička točka ranih obavještajnih ogranaka bila je ta da su postojali pod vojnim organizacijama (Richelson, 1997).

Prvi svjetski rat došao je u vrijeme kad su tehnološke inovacije imale značajan utjecaj (telegraf se koristio od 1840-ih, parni vlakovi i brodovi od 1860-ih). Specijalizacija obavještajnog djelovanja nadišla je svoje granice i proširio se opseg obavještajnih mogućnosti koji je stvorio velike pomake u modernoj obavještajnoj zajednici. Godine 1914. uporaba telegrafa u diplomatskim jedinicama bila je stvar opće primjene, a prikupljanje obavještajnih podataka bilo je na višoj razini (Herman, 1996). Utjecaj Prvog svjetskog rata na obavještajne poslove bio je ogroman posebice po pitanju odvajanja obavještajnog djelovanja od vojske.

Najvažnija ostavština Drugog svjetskog rata bio je napredak tehnologije u smislu tehničke inteligencije. Totalni rat je rezultirao napretkom tehnike i institucionalizacijom analitičkih odjela, posebno u američkoj obavještajnoj zajednici koja je puno naučila nakon tragičnog napada na Pearl Harbor, koji je bio rezultat nedostatka procjene, a ne prikupljanja obavještajnih podataka. Oba svjetska rata imala su presudne posljedice na istaknute obavještajne organizacije u svijetu koje su se prilagodile novoj dinamici svjetske politike. „SAD su 1908. godine osnovale Istražni ured za protuobavještajne i druge sigurnosne poslove, 1935. godine FBI, zatim je 1942. godine ustrojio Ured strateških službi (Office of Strategic Services - OSS), koji je raspušten nakon rata³, a zamijenila ga je Središnja informativna agencija (CIA) 1947. godine. Suradnja britanskih i američkih obavještajnih službi, učvršćena tijekom II. svjetskog rata, nastavljena je sporazumom iz 1946. godine (United Kingdom and United States of America (UKUSA), koji je uključivao Kanadu, Australiju i Novi Zeland, a odnosio se na prisluškivanje i tajno praćenje komunikacijskih, radarskih, satelitskih i drugih informacijskih i elektroničkih obavještajnih sustava širom svijeta. U tome je bila vodeća američka Nacionalna sigurnosna agencija (National Security Agency – NSA) koja je osnovana 1952. godine“ (Enciklopedija.hr, 2023).

„Nakon terorističkih napada u New Yorku i Washingtonu (2001.), SAD su povećale sredstva za obavještajno i drugo sigurnosno djelovanje, te je 2002. godine osnovano Ministarstvo domovinske sigurnosti (Department of Homeland Security – DHS), prvenstveno radi zaštite od terorizma“ (Ibid).

*Cijela tajna leži u zbunjivanju neprijatelja
tako da on ne može dokučiti našu stvarnu namjeru
Sun Tzu (Wordgems.net, 2023)*

³ Nakon što je osigurao savezničku pobjedu u Drugom svjetskom ratu, predsjednik Truman je 20. rujna 1945. raspustio OSS.

3.1 Obavještajna zajednica Sjedinjenih Američkih Država (IC)

Obavještajna zajednica SAD-a (IC) skupina je zasebnih obavještajnih agencija vlade SAD-a i podređenih organizacija koje rade odvojeno i zajednički na provođenju obavještajnih aktivnosti koje podržavaju vanjsku politiku i interese nacionalne sigurnosti Sjedinjenih Država (dni.gov, 2023).

Misija obavještajne zajednice je prikupljanje, analiza i dostava stranih obavještajnih i protuobavještajnih podataka američkim vođama kako bi oni mogli donositi razumne odluke za zaštitu zemlje. Korisnici prikupljenih podataka uključuju predsjednika, kreatore politike, policiju i vojsku (intelligence.gov, 2023). IC je pod nadzorom Ureda direktora nacionalne obavještajne službe (ODNI), na čijem je čelu direktor nacionalne obavještajne službe (DNI) koji odgovara izravno predsjedniku SAD-a (dni.gov, 2005). Cjelokupna organizacija IC-a uređena je Zakonom o nacionalnoj sigurnosti iz 1947. godine (s izmjenama i dopunama) i Izvršnom uredbom 12333. Statutarni organizacijski odnosi značajno su revidirani s izmjenama Zakona o reformi obavještajnih službi i sprječavanju terorizma (IRTPA) iz 2004. godine, utemeljenim na Zakonu o nacionalnoj sigurnosti iz 1947 godine (Bilandžić, 2005).

Kao i druge vladine agencije, agencije unutar obavještajne zajednice podliježu zakonima Sjedinjenih Država (uključujući ugovorne obveze), politici predsjednika i vlastitim internim direktivama. Kako bi se osigurala usklađenost s ovim zakonima i politikama, obavještajne agencije podvrgnute su nadzoru elemenata unutar vlastitih organizacija (npr. glavnog inspektora CIA-e imenuje predsjednik, a potvrđuje Senat, a odgovoran je za istraživanje svih nepravilnosti ili lošeg upravljanja programom unutar CIA-e), kao i vanjskih elemenata koji uključuju mehanizme nadzora u Kongresu (Senatski odbor za obavještajne poslove i Stalni odabrani odbor za obavještajne poslove) i u izvršnoj vlasti (Predsjednikov vanjski obavještajni savjetodavni odbor (PFIAB), Predsjednički odbor za nadzor obavještajnih službi (IOB), Ured za upravljanje i proračun (OMB) (govinfo.gov, 2023)

Organizacije članice IC-a uključuju obavještajne agencije, vojne obavještajne službe i civilne obavještajne i analitičke urede unutar saveznih izvršnih odjela.

Slika 1: Članice IC-a

Izvor: clearancejobs.com, 2023

Obavještajna zajednica SAD-a sastoji se od 18 organizacija:

- dvije neovisne agencije — Ured direktora nacionalne obavještajne službe (ODNI) i Središnja obavještajna agencija (CIA);
- devet organizacija i agencija Ministarstva obrane - Obrambena obavještajna agencija (DIA), Agencija za nacionalnu sigurnost (NSA), Nacionalna geoprostorno-obavještajna agencija (NGA), Nacionalni ured za izviđanje (NRO) i obavještajni elementi pet službi Ministarstva obrane (DoD) kopnene vojske, mornarice, marinaca, zračnih snaga i svemirskih snaga.

- Sedam organizacija drugih ministarstava - Ured za obavještajne i protuobavještajne poslove Ministarstva energetike; Ured za obavještajne poslove i analizu Ministarstva domovinske sigurnosti i Obavještajna služba obalne straže SAD-a; Federalni istražni ured Ministarstva pravosuđa i Obavještajni ured za nacionalnu sigurnost Uprave za suzbijanje droga; Ured za obavještajne poslove i istraživanje Ministarstva vanjskih poslova (State Departmenta); i Ured za obavještajne podatke i analizu Ministarstva financija (dni.gov, 2005).

3.2 Razvoj obavještajne zajednice SAD-a - povijesni pregled

Obavještajna zajednica, kao element američke povijesti, proizvod je duge evolucije. U početku nije postojala obavještajna zajednica kakvu poznajemo danas, naime nije čak ni postojala organizacija u klasičnom smislu. Špijuniranje je uglavnom bio slobodni posao⁴, dok su generali vodili špijune izravno kao dio svojih izviđačkih službi. Ovakav pristup nastavio se tijekom Građanskog rata (1861.-1865.) koji se smatra začetkom posebnih obavještajnih misija⁵. Nakon Građanskog rata američka vojska počela je sustavnije prikupljati podatke o stranim vojskama. Godine 1882. Ured pomorske obavještajne službe postao je prva službena američka obavještajna agencija (americanforeignrelations.com, 2023). Vojska je 1885. godine stvorila informacijski ured koji je 1918. godine postao Vojnoobavještajni odjel. Prvi svjetski rat potaknuo je rast obiju jedinica, kao i Biroa za šifre unutar State Departmenta 1917. godine.

Potreba za koordinacijom je porasla kada je predsjednik Franklin D. Roosevelt naredio Saveznom istražnom uredu, koji je prethodno bio potpuno uključen u rješavanje zločina, da provede aktivnosti protušpijunaže u Latinskoj Americi. Roosevelt je također stvorio propagandnu organizaciju s kvazi-obavještajnim funkcijama, Ured za koordinaciju informacija, 1941. godine. To je ubrzo preraslo u pravu obavještajnu organizaciju, Ured za strateške usluge (OSS), s propagandom prepuštenom Uredu za ratne informacije.

⁴ Jahanje Paula Revereja u travnju 1775. godine kojim je upozorio koloniste na britanski napad iz Bostona - klasičan primjer obavještajnog upozorenja - bilo je osobna inicijativa (hystory.com editors, 2009)

⁵ General George S. McClellan oslanjao se na Nacionalnu detektivsku agenciju Pinkerton, za obavještajni i protušpijunski rad (americanforeignrelations.com, 2023)

Administracija Theodorea Roosevelta (1901.-1909.) doživjela je možda najaktivniju uporabu obavještajnih podataka u svrhe vanjske politike u odnosu na bilo kojeg predsjednika do tog vremena (Roosevelt je koristio obavještajne operative za poticanje revolucije u Panami kako bi opravdao aneksiju Panamskog kanala (govinfo.gov, 2023).

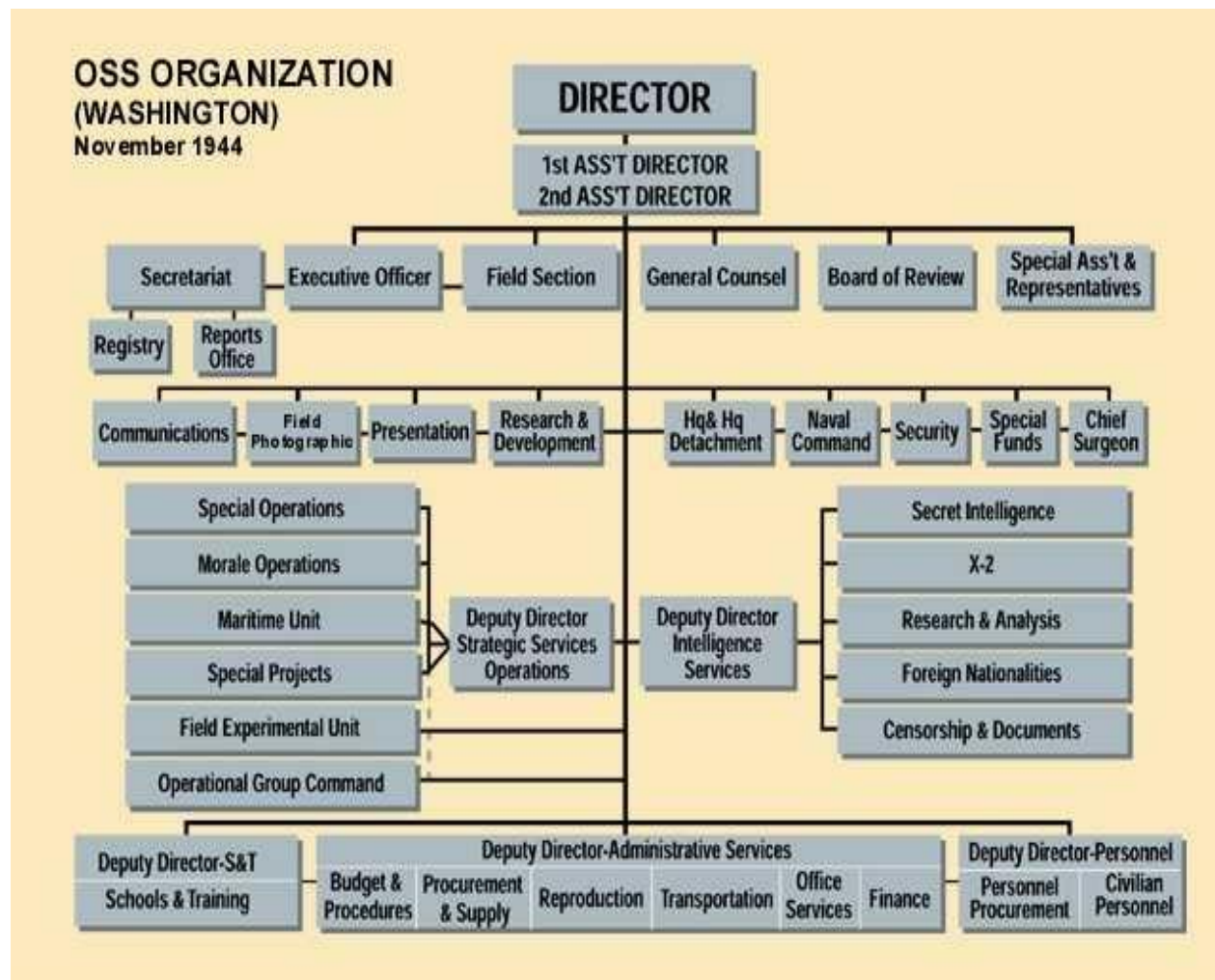
Prvi veliki strukturni pohod SAD-a na špijunsku djelatnost započeo je tijekom Drugog svjetskog rata, nakon japanskog bombardiranja Pearl Harbora 7. prosinca 1941. godine koji je uveo Ameriku u rat. Vladini dokumenti s kojih je skinuta oznaka tajnosti impliciraju da je američka vojska trebala biti bolje pripremljena za napad na Pearl Harbor. Mornarička obavještajna služba navodno je provalila japanske vojne i diplomatske šifre, a Savezni istražni ured (FBI) primijetio je japanske diplomate stacionirane na Havajima kako se bave sumnjivim aktivnostima u tjednima koji su prethodili napadu. Obavještajnim se podacima postupalo nekoordinirano i ležerno, a nije se posvećivalo dovoljno pozornosti određenim zahtjevima prikupljanja. Nedostatak suradnje među agencijama, prvenstveno Kopnenom vojskom i Mornaricom, rezultirao je neuspjehom u pružanju pravovremene distribucije vjerodostojnih informacija ključnim donositeljima odluka. Štoviše, obavještajni analitičari podcijenili su japanske sposobnosti i namjere, te pogrešno razumjeli japanske akcije gledajući ih s američkim kulturološkim predrasudama (govinfo.gov, 2023). Naime, ono što je iznimno nedostajalo bila je centralizirana agencija unutar vlade koja bi mogla sortirati informacije prikupljene od špijuna koji rade u ime zemlje, analizirati ih i prijaviti relevantnim dužnosnicima. Nakon rata, odluka američkih vođa da "nikad više" ne dopuste još jedan Pearl Harbor uvelike je potaknula uspostavu centralizirane obavještajne strukture (govinfo.gov. 2023).

Predsjednik Franklin D. Roosevelt osnovao je Ured za strateške usluge (The Office of Strategic Services (OSS) 13. lipnja 1942. godine, preteču današnje CIA-e, i imenovao njujorškog odvjetnika i heroja Prvog svjetskog rata generala Williama J. Donovana⁶ na čelo novonastale agencije koja je postala prva centralizirana obavještajna agencija u američkoj povijesti. Izvorni mandat OSS-a bio je prikupljanje i analiza "strateških informacija" za korištenje u ratu. Donovan, poznat pod nadimkom "Divlji Bill", imao je s OSS-om mogućnosti slati sabotere iza neprijateljskih linija koji bi kompromitirali vojne objekte i širili dezinformacije kako bi zaveli japanske i njemačke snage te

⁶ Smatra se utemeljiteljem CIA-e, a njegov kip stoji u predvorju zgrade sjedišta CIA-e u Langleyju u Virginiji

pokušali regrutirati borce otpora (history.com). Iako je novi ured naišao na određeni otpor drugih američkih agencija, OSS je nastavio razvijati svoje obavještajne sposobnosti širom svijeta kroz vojno, diplomatsko i obavještajno izviđanje. Na svom vrhuncu OSS je zapošljavao preko 13 000 vojnog osoblja i civila -od kojih su 35% bile žene. OSS je postojao nešto više od tri godine (slika 3 - Prijedlog organizacijske sheme koju je Donovan predložio predsjedniku Trumanu), ali je u ovom vremenu dao trajan doprinos zemlji, svijetu i budućnosti američke obavještajne službe (cia.gov, 2023).

Slika 2: Struktura OSS-a, 1944

Izvor: Transatlantic Perspectives

Na kraju Drugog svjetskog rata predsjednik Harry Truman, koji je preuzeo dužnost nakon Rooseveltove smrti, nije vidio potrebu za OSS-om i ukinuo ga je. Njegove elemente špijunaže i protušpijunaže preuzima Ministarstvo rata, dok je njegovu analitičku jedinicu preuzeo State Department, da bi na kraju postala Ured za obavještajne poslove i istraživanje. U roku od godinu dana od te odluke - i nakon početka Hladnog rata između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza - predsjednik je ipak promijenio mišljenje. S mnogim bivšim čelnicima OSS-a, prvo je 1946. godine osnovao Središnju obavještajnu skupinu (Central Intelligence Group) koja je koordinirala ostale agencije a radila je pod nadzorom Nacionalno obavještajno tijelo (National Intelligence Authority). Zatim je 1947. godine Kongres usvojio Zakon o nacionalnoj sigurnosti, koji je doveo do formiranja Vijeća za nacionalnu sigurnost i CIA-e kakve poznajemo i danas (history.com, 2017).

Početak Hladnog rata Sjedinjene Države su morale preoblikovati svoju vanjsku politiku, a taj je zadatak bio povjeren Georgeu Kennanu (kremljolog i diplomat) koji je predstavio tri elementa koja su oblikovala tadašnji svijet: Trumanovu doktrinu, političko upozorenje Moskvi da obustavi subverzije stranih država; Marshallov plan, globalni bedem američkog utjecaja protiv komunizma; i tajnu službu - Centralna obavještajna agencija (Weiner, 2011).

„Amerikanci imaju materijala za izgradnju najveće obavještajne službe na svijetu. Nije potrebno mnogobrojno osoblje, dovoljno bi bilo nekoliko stotina dobrih ljudi. Djelovanje te službe ne smije biti ni blistavo ni previše uvijeno u tajnovitost i hokus-pokus, kako rado pretpostavljaju detektivi amateri. Sve što je potrebno za uspjeh jest naporan rad, sposobnost razlučivanja i zdrav razum.“

Allen Dulles (u Weiner 2011: 43-44)

3.3 Povijesni razvoj CIA-e

U rujnu 1947. godine kao dio Zakona o nacionalnoj sigurnosti (Public Law 80-253), koji je također uspostavio Ministarstvo obrane i Vijeće za nacionalnu sigurnost, Središnja obavještajna agencija postala je zakonski ovlaštena obavještajna organizacija SAD-a unutar izvršne vlasti, čija je primarna zadaća prikupljanje obavještajnih podataka i informacija o međunarodnoj sigurnosti iz stranih zemalja. Kako je Truman opisao svoje namjere pomoćniku nekoliko godina kasnije, želio je jedinicu koja bi uzimala obavještajne podatke koji su mu pristizali iz "200 različitih izvora" i svela ih na izradu prezentacija (americanforeignrelations.com, 2023). Funkcije Nacionalnog obavještajnog tijela preuzelo je Vijeće za nacionalnu sigurnost (NSC), dok je CIA apsorbirala Središnju obavještajnu skupinu.

Zakonom je također kreirana funkcija direktora središnje obavještajne službe (DCI) koji će voditi CIA-u i obavještajnu zajednicu SAD-a. DCI je također služio kao predsjednikov glavni savjetnik za sva obavještajna pitanja. Predsjednik Truman potpisao je Zakon o Središnjoj obavještajnoj agenciji dvije godine kasnije, koji je omogućio CIA-i političko djelovanje, potajno financiranje obavještajnih operacija (brojne tajne akcije financirale su se iz Marshallovog plana (Weiner, 2011) i da razvije kadrovske postupke izvan standardne prakse američke vlade.

Iako obavijene velom tajne, neke aktivnosti CIA-e - poput tajnih vojnih i kibersigurnosnih operacija - izazvale su pozornost javnosti i kritike (history.com, 2017). Do 1953. godine CIA je bila definirani element vlade SAD-a. Njezini su doprinosi u područjima političkog djelovanja i paravojnog ratovanja prepoznati i poštovani. CIA je narasla šest puta u ovih šest godina i uspostavila tri od pet uprava koje ima danas. Dana 4. prosinca 1981., predsjednik Reagan izdao je Izvršnu uredbu o obavještajnim poslovima (E.O. 12333). Ponovno je potvrdio funkcije obavještajnih agencija (kako je navedeno u prethodnoj uredbi) i nastavio većinu prethodnih ograničenja, ali je postavio pozitivniji ton od svog prethodnika i dao CIA-i veću slobodu prikupljanja stranih obavještajnih podataka unutar Sjedinjenih Država i za pružanje pomoći policiji. Izvršna uredba također je omogućila novu strukturu za pregled obavještajnih aktivnosti, uključujući tajne akcije (cia.gov, 2017).

Uloga DCI-ja promijenila se 2004. godine, kada je predsjednik George W. Bush potpisao Zakon o reformi obavještajnih službi i sprječavanju terorizma. Ovim aktom restrukturirana je obavještajna zajednica i stvoren je direktor Nacionalne obavještajne službe (DNI) koji nadzire 17 obavještajnih agencija, uključujući CIA-u, dok služi kao predsjednikov glavni obavještajni savjetnik. Ravnatelj CIA-e nastavlja nadzirati CIA-ino prikupljanje obavještajnih podataka, analizu i tajne akcije za unaprjeđenje nacionalne sigurnosti SAD-a. DCI John Brennan naredio je modernizaciju Agencije u „misijske centre“ 2015. godine kako bi se poboljšala integracija i suradnja između pet uprava i bolje riješili najhitniji obavještajni problemi s kojima se američka nacija suočava (cia.gov, 2023).

4. Zlatno doba CIA-e

Zlatno doba CIA-e zapamćeno je kao razdoblje u kojemu je CIA koristila niz tajnih metoda, od propagande i političkog utjecaja do paravojnih aktivnosti, kako bi poduprla vanjskopolitičke ciljeve SAD-a, a trajalo je od njenog osnutka 1947. godine do neuspjele invazije u Zaljevu svinja 1961. godine.

Pedesete godine prošlog stoljeća bile su vjerojatno najkontroverznije desetljeće u povijesti CIA-e. Doživjela je neke od najvećih uspjeha, kao i neke od najupečatljivijih skandala i pogrešaka. Zbog snažnog utjecaja koji je Allen Dulles imao tijekom Eisenhowerove administracije zbog obiteljskih veza, moglo bi se reći da su 1950-e bile „zlatno doba“ za CIA-u (Ranelagh, 1987). To je vrlo različito od utjecaja koji je CIA imala za vrijeme predsjednika Trumana kasnih 1940-ih i ranih 1950-ih. Izvješće predstavljeno Vijeću za nacionalnu sigurnost u siječnju 1949. godine sugeriralo je da odjeli obavještajnih službi nisu surađivali i da je CIA-i nedostajalo vodstvo (Darling A. 1990). Eisenhowerov odgovor na ovaj problem bio je omogućiti CIA-i da preuzme obavještajne operacije. Bilo je nekoliko tajnih operacija prije imenovanja Allena Dullesa direktorom Središnje obavještajne službe 1953. godine, no njegovi su se prethodnici uglavnom usredotočili na prikupljanje i analizu obavještajnih podataka, dok se Dulles više orijentirao na špijunažu i tajne akcije (Ranelagh, 1987).

Gotovo osam godina Allen Welsh Dulles, najznačajniji tajni agent CIA-e, predsjedavao je Središnjom obavještajnom agencijom (CIA) i širom obavještajnom zajednicom kao direktor Središnje obavještajne službe (DCI), s najduljim stažem od 1947. godine do danas. Dullesove godine, od 1953. do 1961., označile su vrijeme rasta i sazrijevanja američkih obavještajnih agencija. Dulles je marljivo njegovao razvoj CIA-e i branio je od suparničkih birokracija (Grose, 1994). Od prvoga dana na vlasti polirao je imidž CIA-e, jačajući odnose s najmoćnijim američkim izdavačima, televizijskim i radijskim kućama, šarmirajući kongresnike i senatore (Weiner, 2011). Preuzeo je uzde američke obavještajne službe s boljim razumijevanjem međunarodnih pitanja nego bilo koji drugi DCI prije ili poslije njega. Allen W. Dulles proveo je svoj mandat direktora Središnje obavještajne službe (DCI) ukorijenjen u tajnim borbama za moć, koje će osigurati njegovu konačnu moć nad vanjskim i unutarnjim poslovima SAD-a. Stvorio je legendu koja je postala činjenica - CIA je bila nepogrešiva jer je „*obavještajna služba informacija, a informacija je moć*“ (Stewart, 2016). Dullesovo nasljeđe živi u CIA-i na što implicira spomen ploča u predvorju izvornog sjedišta CIA-e na kojoj je zapisano „Njegov spomenik je oko nas“.

Za provođenje prikrivenih psiholoških operacija namijenjenih suprotstavljanju sovjetskim aktivnostima i aktivnostima koje Sovjetski Savez potiče, kao što smo već ranije spomenuli, bila je zadužena CIA, a odgovornost za američke tajne akcije 1. rujna 1948. godine preuzeo je Frank Wisner. „Pod tajnim akcijama podrazumijevaju se pokušaji određene države da utječe na događaje u drugim državama ili teritorijima bez otkrivanja svoje umiješanosti“ (Ibid). Strast Franka Wisnera prema tajnim akcijama zauvijek će izmijeniti mjesto Amerike u svijetu (Weiner, 2011). Njegov zadatak bio je vratiti Sovjete na stare granice Rusije i osloboditi Europu komunističke kontrole. Radio je dvanaest sati dnevno, šest dana u tjednu što je zahtijevao i od svojih službenika. Skriveno operacije postale su dominantne u CIA-i, s najviše moći, ljudi i novaca sljedećih dvadeset godina (Weiner, T., 2011).

Rhodri Jeffreys - Jones, profesor američke povijesti, tvrdi da 1950-e za CIA-u nisu bile ništa više od 'pozlaćenog doba' u kojem su negativne posljedice bile prikrivene zbog dobrog publiciteta u to vrijeme (Ranelagh, 1987). Da bi se procijenilo u kojoj su mjeri 1950-e doista bile 'zlatno doba' za CIA-u, bilo bi najbolje ocjenjivati CIA-u prema onome što je radila.

Slika 3: Allen Welsh Dulles

Izvor: The National Museum WWII, New Orleans, 2020

Slika 4: Frank Wisner

Izvor: cia.gov, 2023

5. Tajne akcije CIA-e: pregled uspješnih i neuspješnih tajnih akcija „Zlatnog doba“

Razumijevanje sposobnosti Sovjetskog Saveza, glavnog neprijatelja SAD-a, nakon prvog sovjetskog nuklearnog testa 1949. godine, postalo je od vitalne važnosti za vladu SAD-a. To nije bila lagana zadaća, budući da je SSSR bio zatvoreno društvo kojim je dominirala sovjetska služba državne sigurnosti koja je imala različita imena, ali je zapamćena kao KGB. Američka vlada shvatila je da bi fotografsko izviđanje moglo popuniti obavještajnu prazninu, a predsjednik Dwight D. Eisenhower odobrio je CIA-i ambiciozne programe za razvoj tri tehnološka čuda: visokoletećeg zrakoplova U-2, nadzvučnog zrakoplova A-12 i Corona satelita. Dobiveni obavještajni proizvodi, počevši od fotografija koje je snimio U-2, omogućili su napredak od sofisticiranog nagađanja o sovjetskim sposobnostima do analize utemeljene na dokazima (Central Intelligence Agency, 2014). Prva misija U-2 bila je 1954. godine iznad istočne Europe, a kasnije iznad Sovjetskog Saveza. Sovjeti su 1960. godine oborili U-2 iznad Sverdlovska i sovjetske vlasti su privele pilota što je dovelo do poznate razmjene zatvorenika na mostu Glienicke 1972. godine. Nedvojbeno

najkonzekventnija misija U-2 bila je u listopada 1962. godine kada je CIA izvršila prelet Kube, a piloti su fotografirali i potvrdili prisutnost sovjetskih nuklearnih projektila koji mogu dosegnuti SAD, što je ubrzalo Kubansku raketnu krizu. CIA i zračne snage razvile su satelit za snimanje slika, kodnog imena CORONA (Greer, 1973), koji je djelovao na vrhuncu Hladnog rata prikupljajući slike nad zabranjenim područjima istočne Europe i Azije kao odgovor na zahtjeve nacionalne sigurnosti toga vremena. Kao nasljednika špijunskog aviona U-2 CIA je razvila vrlo tajnu, nadzvučnu letjelicu A-12 (cia.gov, 2023) koja je trebala zadovoljiti nacionalnu potrebu za vrlo brzim, visokoletećim izviđačkim zrakoplovom koji bi izbjegao sovjetsku protuzračnu obranu. Detalji ovog programa bili su u tajnosti 40 godina, a CIA ih je objelodanila tek 2007. godine kada je projekt A-12 bio deklasificiran.

„U hladnoratovskim uvjetima CIA se pokazala kao jedini instrument vanjske politike SAD-a koji je provedbom tajnih akcija bio u stanju ostvariti američke ciljeve i promijeniti vlast u mnogim državama ili barem utjecati na njezine odluke, te time staviti tu državu pod američki utjecaj ili u američku interesnu zonu“ (Bilandžić 2005). Usredotočiti ćemo se na tri najpoznatija „uspjeha“ CIA-e odnosno predstaviti sljedeće tri studije slučaja: utjecaj na talijanske izbore 1948. godine kako bi se komunisti zadržali izvan vlasti, smjenu iranskog premijera 1953. godine i državni udar u Gvatemali 1954. godine. Ovi uspjesi su „legendarni“ i pokazuju moć CIA-e (Cormac, Walton, Van Puyvelde, 2021.)

5.1 Talijanski izbori 1948. godine

Sjedinjene Države postale su nezamjenjiv saveznik Italije u godinama nakon Drugog svjetskog rata. Pomoć SAD-a bila je ključna za proces gospodarske obnove i međunarodne rehabilitacije kroz koji je Italija u to vrijeme prolazila. Washington je imao puno razloga podržati Italiju, od političke i gospodarske stabilizacije zapadne Europe do izazova da se talijanski komunisti, koji su jasno davali prednost Sovjetskom Savezu, drže podalje. Zbog svog zemljopisnog položaja na procjepu istok-zapad i snage Talijanske komunističke partije, Italija je bila primarna strateška zemlja za vladu SAD-a (Nutti, 2022).

Koliko je Italija u to vrijeme bila važna za SAD vidljivo je iz Izvješća Vijeća za nacionalnu sigurnost od 10. veljače 1948. godine koje je bilo strogo čuvana tajna NSC 1/2 (history.state.gov, 1948).

„...Osnovni cilj Sjedinjenih Država u Italiji je uspostaviti i održati u toj ključnoj zemlji uvjete povoljne za našu nacionalnu sigurnost. Trenutna američka politika prema Italiji uključuje mjere namijenjene očuvanju Italije kao neovisne, demokratske države, prijateljske prema Sjedinjenim Državama i sposobne učinkovito sudjelovati u otporu komunističkoj ekspanziji.“

Izvješće Vijeće za nacionalnu od 10. veljače 1948, bila je strogo čuvana tajna u kojoj se isticalo:

„... Sigurnost istočnog Sredozemlja i Bliskog istoka ključna je za sigurnost Sjedinjenih Država....“ Sigurnost cijelog istočnog Mediterana i Bliskog istoka bila bi ugrožena ako bi Sovjetski Savez uspio u svojim nastojanjima za uspostavu kontrole nad bilo kojom od sljedećih zemalja: Italija, Grčka, Turska ili Iran. S obzirom na prethodno navedeno, politika Sjedinjenih Država trebala bi, u skladu s načelima i u duhu Povelje Ujedinjenih naroda, podupirati sigurnost istočnog Sredozemlja i Bliskog istoka. Kao posljedica ove politike Sjedinjene Države trebale bi pomoći u održavanju teritorijalne cjelovitosti i političke neovisnosti Italije, Grčke, Turske i Irana. U provođenju ove politike Sjedinjene Države trebale bi biti spremne u potpunosti iskoristiti svoju političku, ekonomsku i, ako je potrebno, vojnu moć na način koji se može smatrati najučinkovitijim...“ (Harper, 2002).

CIA se tajno umiješala u talijanske izbore kako bi spriječila Narodnu frontu, predvođenu komunistima, da porazi prozapadnu snagu što bi predstavljalo opasnost za američku nacionalnu sigurnost. „Prema procjeni američkih analitičara, eventualna pobjeda talijanskih komunista direktno bi ugrozila sigurnost u Sredozemlju, te dovela do pobjede komunista u Francuskoj“ (Barnes, 1982). Tako je CIA započela svoju prvu operaciju velikih razmjera kako bi utjecala na talijanske opće izbore 1948. godine i dobila je 10 milijuna dolara koje je utrošila na tajnu antikomunističku propagandu, podmićivanje birača, krivotvorenje dokumenata i tajno financiranje Demokršćanske stranke (DC). CIA-in tajni angažman omogućio je pobjedu Demokršćanskoj stranci na izborima 18. travnja 1948. godine i eliminirao komuniste iz sudjelovanja u talijanskoj vladi (Ibid). Ozloglašena - i učinkovita - intervencija Središnje obavještajne agencije na talijanskim političkim izborima 1948. godine u znak potpore antikomunističkim snagama postala je prva od brojnih tajnih operacija koje će američki obavještajci provesti kako bi osigurali povoljne političke ishode u velikom broju zemalja (Nutti, 2022).

Američka intervencija u talijanskoj nacionalnoj predizbornoj kampanji 1948. godine dugo je bila izvor prijepora. Većina znanstvenika procijenila je da je Trumanova administracija pojednostavila pojam „uspjeha“ i ideju da su američki napori utjecali na ishod. Naknadna tendencija bila je slavljenje ili kritiziranje američke intervencije.

Priroda „uspjeha“ SAD-a na talijanskim izborima 1948. godine treba se razmotriti u svjetlu budućeg stanja odnosa između američkih administracija i talijanske vlade. Partnerstvo SAD-a i DC-a predstavljalo je „brak iz interesa“ koji se održao do travnja 1948. godine, ali se brzo pogoršao nakon izbora. Kako je zabrinutost za Italiju opadala nakon rezultata iz travnja 1948. godine, SAD su izgubile pojam o budućem razvoju događaja u Italiji. Umjesto pouzdanog saveznika, koji bi osigurao interese SAD-a na Mediteranu, demokršćani su krenuli u program rekonstrukcije Italije prema drugačijoj viziji od one kojoj su se nadali u Washingtonu. Ipak, SAD su bile glavna sila u talijanskoj domaćoj areni, podupirući stvaranje tržišnog gospodarstva i pluralističkog demokratskog političkog sustava. Niti jedna druga zemlja ne bi mogla Italiji ponuditi tako brz proces rehabilitacije (Mistry, 2006).

Potpisivanjem Sjevernoatlantskog ugovora u travnju 1949. godine (koji je kasnije evoluirao u Organizaciju Sjevernoatlantskog ugovora ili NATO), Italija se od poražene zemlje, ponižene kaznenim mirovnim sporazumom, pretvorila u saveznika svojih nekadašnjih neprijatelja - i sve to u malo više od dvije godine.

Tajna operacija CIA-e u Italiji 1948. godine pokazala se uspješnom za SAD jer je ostvarila svoj cilj: Italija je uz pomoć CIA-e izabrala stranu zapadne demokracije i suprotstavila se istočnom komunizmu koji se nije proširio Sredozemljem, dakle unutar sfere utjecaja SAD-a. Eventualna pobjeda talijanskih komunista, prema procjenama američkih analitičara, direktno bi ugrozila sigurnost u području Sredozemlja. Talijanski izbori su, također, bili važni utoliko što su predstavljali važan presedan za vanjsku politiku Sjedinjenih Država.

Operacija iz 1948. godine postala je "predložak" za ono što je agencija tada radila u "brojnim zemljama".

5.2 Operacija AJAX

Svoju uspješnost CIA je potvrdila 1953. godine u operaciji Ajax. Zajedno sa britanskom tajnom službom (SIS) srušila je iranskog premijera Mohameda Mossadegha i na vlast dovela prozapadno orijentiranog šaha Rezu Pahlavija. „U to vrijeme Iran nije predstavljao nikakvu nuklearnu opasnost, ali je bio jedan od vodećih proizvođača nafte na svijetu, koja je postala glavni strateški resurs važan za napredak i razvoj svih država svijeta. Nafta je dobila glavnu ulogu u vojnim strategijama, u ekonomskim i industrijskim planovima. Proizvodnju iranske nafte u prvoj polovini 20. stoljeća kontrolirali su Britanci preko svoje kompanije Anglo-Persian Oil (APO). Dolaskom Mohammeda Mossadeqa na mjesto iranskog premijera započinje nacionalizacija kompanije APO. Iranska nacionalizacija nafte bila je veliki udarac za Veliku Britaniju i njenu energetske sigurnost. Vlada Velike Britanije pod vodstvom Klementa Attlee-a, uvela je privredne sankcije Iranu 1951. godine. Iako je Mossadeg proglašen za čovjeka godine u magazinu Time 1951. godine, zbog podrške koju je kao premijer imao od Iranske komunističke partije, na Zapadu je samo godinu kasnije označen kao čovjek koji zastupa sovjetske i komunističke interese, i koji radi protiv interesa i strateške sigurnosti zapadnih zemalja“ (cmjrp.rs, 2020). Ta je kombinacija rezultirala

operacijama za iskorjenjivanje bilo kakvog privida percipirane komunističke prijetnje u Iranu, unatoč obavještajnim podacima koji su uglavnom ukazivali na minimalnu komunističku prisutnost ili utjecaj (Bryant, 2021).

Prvi pokušaj tajne operacije svrgavanja Mohammada Mossadeqa 16. kolovoza 1953. godine je propao, ali drugi pokušaj, nakon tri dana, završio je uhićenjem Mossadegha. Operacija je uključivala podmićivanje novinara, političara i vojnih časnika, organiziranje prosvjeda protiv Mossadeqa, kao i prikrivenu propagandu. „Amerikanci su uzeli svoj dio kao naknadu za pomoć Britancima, jer ni SAD nisu više vjerovala svom savezniku i nisu prihvaćale kolonijalni pristup Britanaca u rješavanju svjetskih kriza. Strahujući da bi upravo britanska većinska kontrola iranske proizvodnje mogla izazvati ponovne krize, Amerikanci su se odlučili na formiranje konzorcija koji je upravljao iranskom naftnom proizvodnjom“ (Ilić, 2020)⁷.

Iako su mnoge činjenice o ovoj tajnoj akciji puno ranije izašle na svjetlo dana, službeno priznanje došlo je 2013. godine kada su deklasificirani dokumenti Arhiva za nacionalnu sigurnost.

Na službenim stranicama Arhiva objavljeni su brojni detalji kao i faze „anatomije rušenja Mosadeka u 4 dana“: (NSA, 2016: EBB No. 435).

- (1) organizacija velikih prosvjeda;
- (2) ubacivanje vojnih snaga i tajnih agenata;
- (3) angažiranje tenkovskih snaga i stvaranje namještaljki;
- (4) ostvarenje cilja

New York Times je 2000. godine objavio deklasificirane dokumente CIA-e iz kojih je vidljivo da je „Operacija Ajax“ bila organizirana i izvedena u suradnji CIA-e i britanske obavještajne službe. Iz dokumenata je vidljiv način vođenja akcije, proračun te tko su bili suradnici. „Akcijom je rukovođila CIA, prvo sa Cipra, gdje je plan razrađen, a zatim iz američke ambasade u Teheranu. Prvi zadatak je bio da njihovi agenti prošire laž o Mossadequ: kako radi za sovjetske interese, a protiv interesa islamskog svijeta i kako je korumpiran. Zatim su inscenirani napadi na nekoliko vjerskih vođa, za koje su optuženi Mossadeq i njegove pristalice.

⁷ Američke kompanije *Gulf, Texaco, Exxon, Mobil* i *Chevron* u Međunarodnom konzorciju u Iranu imale su 40 % Udjela (Ilić, 2020)

Nakon uhićenja Mossadeqa sankcije Iranu odmah su ukinute, a anglo-američke naftne kompanije ponovo su došle u Iran. Mohammad Mossadeq je postao primjer kako će proći svatko tko ugrozi anglo-američke interese i njihovu sigurnost i indirektno je postao prva žrtva borbe dva svjetska bloka u Hladnom ratu“ (Ilić, 2020).

U Iranu je šah Pahlavi zaveo svoj represivni režim koji je s godinama postajao sve brutalniji, naročito u obračunu s unutarnjim neprijateljima. Pokrenuo je kampanju slamanja političkih neistomišljenika, uključujući mučenje i proizvoljno zatvaranje pojedinaca optuženih da su ljevičari ili komunisti. Tisuće ljudi su ubijene. Na to se toliko nije obraćala pozornost, sve dok je šah štitio anglo-američke interese. Međutim, i njega će zadesiti slična sudbina kao i Mossadeqa. Ovo okruženje trajalo je do iranske revolucije koja je natjerala šaha na odricanje od prijestolja i stvaranje islamske republike.

Godinama se operacija Ajax smatrala taktički uspješnom jer je postigla tadašnji cilj američkih kreatora politike; osigurala je naftu i formiran je naftni konzorcij koji je upravljao iranskom naftnom proizvodnjom. Međutim, to je bio kratkoročni cilj. Neki sugeriraju da je operacija bila kontraproduktivna i da je imala dugoročne negativne posljedice za SAD, budući da je iranska monarhija, generaciju kasnije, pala u ruke antiameričkog klerikalnog režima koji sada vlada Iranom (Rosenbach, Peritz, 2009). Zakomplicirani su odnosi između dvije države, koji nisu popravljani do danas.

5.3 Operacija Uspjeh (PBSUCCESS)

Na relativno slobodnim izborima u Gvatemali 1950. godine pobjedu je odnio Jacobo Arbenz, karijerni vojnik. U svom inauguracijskom govoru dao je hrabro obećanje da će njegova administracija transformirati Gvatemalu iz zaostale zemlje s pretežno feudalnim gospodarstvom u modernu kapitalističku državu (Streeter, 2000). Ključni aspekt za postizanje tog cilja bila je zemljišna reforma, koja je privukla pozornost Trumanove administracije, kao i CIA-e, koja je ocijenila da je gvatemalska administracija bila izrazito neprijateljska prema američkim poslovnim interesima. Za tvrtku United Fruit Company ovo je bio izravan izazov jer je posjedovala više od 550 000 hektara zemlje, odnosno jednu petinu obradive zemlje, koja bi joj trebala biti oduzeta jer

je tvrtka obrađivala manje od 15% (Kinzer, 2007). Na isti način na koji je Mossadeghova administracija neopravdano optužena za komunističke veze i tendencije nakon što je nacionalizirala iransku naftnu industriju, optužena je i gvatemalska vlada na čelu s Arbenzom. Dužnosnici u CIA-inoj Upravi za planove radili su na shemama za svrgavanje predsjednika Jacoba Arbenza jer je po njihovoj procjeni, on, kao i Mosaddeq, bio spreman zatvoriti oči pred komunističkim splotkama u svojoj zemlji (Koch 1998).

Planiranje za operaciju Uspjeh vodilo se paralelno s planiranjem i izvođenjem operacije AJAX. Dana 9. prosinca 1953. godine Allen Dulles formalno je odobrio operaciju Uspjeh i potvrdio proračun od tri milijuna dolara. CIA je financirala, naoružavala i obučavala paravojne snage, koristila se psihološkim ratom, uključujući crnu radio stanicu nazvanu „Glas oslobođenja“ kako bi pojačala svoje uspjehe i zastrašila vladu. U stanovništvu je nemir prerastao u histeriju dok je „Glas oslobođenja“ slao kratkovalne izvještaje o izmišljenim ustancima, prelascima na suprotnu stranu te tajnim planovima trovanja izvora vode. Arbenz se bojavao pobune i postao je upravo onakav „diktator“ kakvim ga je CIA opisala. Zabranio je građanske slobode i uhitio stotine ljudi, a najviše se fokusirao na studentske skupine. Namjera CIA-e bila je natjerati dijelove Arbenzove vojske na izdaju. Arbenz i načelnik kopnene vojske, pukovnik Carlos Diaz, nisu se bojali invazijskih snaga, ali su se bojali da možda predstavljaju prethodnicu invazijskih snaga SAD-a (Gleijeses i Hope, 1991.)

Časnici Arbenzove vojske bili su prestravljeni i nevoljni za borbu, te je Arbenz pristao dati ostavku na mjesto predsjednika 27. lipnja 1954. godine. Njegovo obraćanje djelomično je blokirala CIA, a tekst je bio cenzuriran više od mjesec dana. Frank Wisner dao je nalog CIA-i telegramom 30. lipnja 1954. godine da se povuče riječima:

„ vrijeme je da se kirurzi povuku, a pacijenta preuzmu bolničarke“

Frank Wisner (u Weiner, 2011:127)

Eisenhower se ljubazno zahvalio narodu Gvatemale koji se u veličanstvenom naporu oslobodio okova međunarodnog komunizma i povratio svoje pravo na samoodređenje. Unutar CIA-e, uspjeh puča je izazvao euforiju : “možemo učiniti sve ako želimo“ (Simpson, 2012).

Castilo Armas preuzeo je predsjedničku funkciju u Gvatemali i započinje četverogodišnje razdoblje vojne vlasti, eskadrona smrti i oružane represije. Ovaj uspješni državni udar potkopao je napore Gvatemale u demokratskom upravljanju i doveo do desetljeća vojne vladavine i građanskog rata. Gvatemala je postala potpuno ovisna o financijskoj potpori Eisenhowerove administracije, a Castillo Armas je zapao u ekonomske probleme te više nije mogao posuđivati novac, što je dovelo do raširene nezaposlenosti i puta do bankrota. Sljedećih desetljeća Gvatemala će biti obilježena ljevičarskim pobunama i gotovo stalnim gerilskim ratom. SAD su pokušale stvoriti desničarsku vladu koja bi odbacila svaki komunistički napredak. Na taj način stvorili su jednu od najnestabilnijih država na svijetu u sljedeća tri desetljeća. Između 1960. i 1996. godine ubijeno je 200.000 civila, 93% ubojstava izvršile su strane snaga koje podržava SAD, a više od milijun ljudi je raseljeno (Fullick, 2022).

Dokumenti koji su otkrili CIA-inu umiješanost objavljeni su 1975. godine, a na sudjelovanje SAD-a u toj operaciji počelo se gledati kao na sramotan čin. Na službenim stranicama CIA-e moguće je pronaći deklasificirane dokumente ove akcije čiji je naslov *Sterilizacija „crvene infekcije“*.

Svojevrsno službeno priznanje SAD-a uslijedilo je 1999. godine kada je predsjednik Bill Clinton posjetio Guatemalu i rekao: "Podrška vojnih snaga i obavještajnih jedinica koje provode nasilje i raširenu represiju je bila pogrešna i SAD ne smije ponoviti tu grešku (Broder, 1999).

Operacija Uspjeh bila je uspješna jer je dovela do svrgavanja još jedne vlade (vlade Jacoba Arbenza), spriječila je širenje komunizma u Latinskoj Americi, u neposrednoj blizini SAD-a i zaustavila je zemljišnu reformu. Navela je SAD da povjeruju da su njihove taktike tajnih akcija bile učinkovite u uklanjanju zlih vlada. To je bila teška pogreška jer će CIA ponoviti istu taktiku u Zaljevu svinja koja će se pokazati neuspješnom.

5.4 Zaljev svinja

Richard Bissell postao je šefom CIA-e 1. siječnja 1959. godine, a istog dana Fidel Castro došao je na vlast u Kubi. Ubrzo nakon toga zbog nacionalizacije industrije (među kojima su bili i dijelovi američkih tvrtki) te uvoza nafte iz Sovjetskog Saveza, nova vlada Kube ubrzo je označena kao neprijatelj SAD-a kojemu se nije moglo dopustiti da postoji tako blizu njihovim granicama. U to su vrijeme američke tvrtke i bogati pojedinci posjedovali gotovo polovicu kubanskih plantaža šećera i većinu stočnih farmi, rudnika i komunalnih usluga. Predsjednik Eisenhower dozvoljava provođenje prikrivenih operacija pod okriljem CIA-e, kao što su spaljivanje plantaža trske, treniranje kubanskih izbjeglica kao gerile i slično. Castrov režim brzo je prekinuo prijašnje jake veze zemlje sa Sjedinjenim Državama izvlaštenjem američke gospodarske imovine na Kubi i razvijanjem bliskih veza sa Sovjetskim Savezom. Uskoro dolazi do višestrukih pokušaja atentata CIA-e na Fidela Castra preko agenata unovačenih unutar kubanske vlade, kao i kroz kontakte s osobama organiziranog kriminala u SAD-u. Zvijere da se Castro ubije ili osramoti uključivale su prelijevanje njegovih cigara halucinogenom, davanje lijekova koji bi uzrokovali ispadanje njegove brade i obrva te otrov u kornetu sladoleda. U početku CIA-in prijedlog nije bila invazija na Kubu, već svrgnuti Castra vještima; stvoriti odgovornu, ujedinjenu kubansku opoziciju koju će voditi unovačeni agenti; uspostaviti tajnu radio stanicu u Havani koja bi izazivala ustanak; obučiti prognane kontrarevolucionarne Kubance koji bi se infiltrirali na otok, a CIA bi im iz zraka dostavila oružje i municiju (Weiner, 2011). Između nekoliko donositelja odluka na visokoj razini odlučeno je da će se slijediti isti operativni pristup kao i u prijašnjim operacijama, odnosno kombinaciju psihološkog i gerilskog ratovanja.

Nakon neuspjelog svrgavanja Fidela Castra počela se planirati tajna invazija. Predsjednik John F. Kennedy, izabran u studenome 1960. godine, saznao je za plan invazije, zaključio da je Fidel Castro sovjetski klijent koji predstavlja prijetnju SAD-u i cijeloj Latinskoj Americi, nakon konzultacija sa svojim savjetnicima, dao svoj pristanak za nastavak CIA-ne tajne invazije na Kubu. Lansiran iz Gvatemale napad je pošao po zlu gotovo od samog početka. Komponente Brigade 2506 iskrcale su se u Zaljevu svinja 17. travnja 1961. i u roku od 2 dana porazile su ih kubanske oružane snage pod izravnim Castrovim zapovjedništvom (history.state.gov, 2017).

CIA i brigada kubanskih egzilanata vjerovali su da će predsjednik Kennedy na kraju dopustiti američkoj vojsci intervenciju na Kubi u njihovo ime. Međutim, predsjednik je bio odlučan: koliko god nije želio "prepuštiti Kubu komunistima", nije htio ni započeti borbu koja bi mogla završiti Trećim svjetskim ratom (history.com, 2022). Nakon neuspjele invazije, Fidel Castro postao je uvjeren da SAD neće odustajati u svojim pokušajima svrgavanja režima na Kubi, zbog čega je zaštitu tražio u Moskvi. To je rezultiralo kubanskom raketnom krizom u jesen 1962. godine koja je dodatno rasplamsala američko-kubansko-sovjetske napetosti. Za Amerikance je to bio veliki poraz i nacionalna sramota, a rezultat je bio Castrovo potpuno okretanje SSSR-u.

Dogodila se pogreška u procjeni CIA-e koji su bili uvjereni kako Castrova revolucija nema podršku u narodu. „CIA je bila sigurna u pobjedu, vjerujući kako će kubanski narod kojem je bilo oduzeto privatno vlasništvo, stati uz njih. To je bila prva pogreška. CIA je povjerovala kubanskim egzilantima, a stvarno stanje u Kubi bilo je drugačije. Većina naroda optimistički je dočekala Fidelovu pobjedu. Drugi ključni element neuspjele invazije bio je umiješanost visoko pozicioniranih KGB-ovih agenata koji su u Kubu došli iz europskog istočnog bloka. KGB-ovci su na vrijeme dojavili novoj kubanskoj vlasti o planovima i detaljima invazije“ (Marjanović, 2021). Dulles i CIA nadali su se kako će šok od invazije i strah od moguće intervencije SAD-a paralizirati Castra i njegovu vladu uzrokujući njegovu smrt baš kao što se na kraju dogodilo tijekom operacije Uspjeh u Gvatemali. Također su se nadali da će Kennedy, ako dođe do pritiska, poslati dodatne američke snage.

Još jedan razlog zbog kojega je propala invazija u Zaljevu svinja je odlučnost kubanskog naroda i njihove vojska u obrani svoje revolucije, a invazija je od samog početka naišla na snažan otpor. Najgora šteta nakon ove invazije zapravo je bilo to što je Fidel Castro ovim događajem zapravo bio gurnut prema suradnji s Moskvom i SSSR-om.

Dan nakon neuspjeha invazije na Kubu u Zaljevu svinja, 20. travnja 1961. godine, predsjednik John F Kennedy obratio se medijskom skupu na temu Kube:

*„Jasno je da se snage komunizma ne smiju podcijeniti,
ni na Kubi ni bilo gdje drugdje u svijetu”*

(cvce.eu, 2015)

Poraz u Zaljevu svinja bio je za predsjednika Johnu F. Kennedyj-a važno iskustvo, te će u budućnosti biti itekako oprezan pri primanju savjeta od svojih generala i CIA-e. To iskustvo pokazalo se korisnim u kasnijem Kennedyjevom uspješnom rješavanju Kubanske raketne krize

Slika 5: Karta Kube, prikazuje Zaljev svinja

Izvor: atlantahistorycenter.com, 2023

6. Tajne akcije u posthladnoratovskom razdoblju

Kraj Hladnog rata postavlja nova pitanja o sposobnostima američkih tajnih akcija. Tvorci posthladnoratovske američke vanjske politike vjerovali su da će se poticanjem globalizacije povećati rast, kako američkog tako i svjetskog gospodarstva. Globalizacija nije bila posve nova pojava, ali je u javnom diskursu tijekom 1990-ih godina dobila novu važnost. Globalizaciju su vidjeli kao ekonomski alat kojim se može upravljati s ciljem otvaranja stranih tržišta, stimuliranja američkog izvoza roba i usluga te donošenja gospodarskog rasta i prosperiteta velikim dijelovima svijeta (Van Rensburg, 2005).

Clinton, kao i George Bush (mlađi), nastavili su održavati slične pristupe tajnim akcijama u posthladnoratovskoj eri kao one koje su uveli Ford, Reagan i Bush stariji. Može se pretpostaviti da su SAD nastavile i još uvijek nastavljaju s tajnim akcijama u onim područjima koja su identificirana kao strateški važna za njihove interese i da će više informacija o tim aktivnostima, zbog uključene tajnosti, biti dostupno samo ako se otkriju kao neuspjesi ili kada informacije objavljuje vlada kako je regulirano zakonom. Razdoblje nakon Hladnog rata sa svojim posebnim izazovima uvelo je novu ulogu za tajno djelovanje i identificiralo nove parametre za ono što će biti prihvatljivo u provođenju tajnih operacija. Novi izazovi trebaju novi pristup i tajne akcije mogle bi pružiti odgovarajuće odgovore za rješavanje osjetljivih pitanja uz minimalnu opasnost od eskalacije u sukob širokih razmjera (Jansen van Rensburg, 2005).

Nakon napada 11. rujna, paravojne operacije postale su ključna kategorija tajnih akcija na koju su se kreatori politike oslanjali (Johnson, 2012). Iako to nije nova pojava jer su CIA i snage za specijalne operacije već ranije surađivale, granica između specijalnih operacija i paravojnih tajnih akcija postala je gotovo neprimjetna nakon 11. rujna. Osim toga, Washington se oslanjao na bespilotne letjelice kojima upravljaju i CIA i Pentagon, unutar i izvan aktivnih borbenih zona, ne samo za praćenje, već i za napad na teroriste. Napadi na civilno stanovništvo izvan aktivnih borbenih zona izazvali su značajnu političku i diplomatsku reakciju protiv vlade Sjedinjenih Država i prikazalo zemlje domaćine poput Pakistana, Jemena i Somalije kao bespomoćne i podređene Sjedinjenim Državama (Long, 2022). Administracija Baracka Obame značajno je povećala upotrebu bespilotnih letjelica u aktivnim borbenim zonama i izvan njih.

7. Zaključak

Države su pokušavale intervenirati u unutarnje poslove drugih država na prikriven način stotinama godina. Od profesionalizacije obavještajnih službi nakon Drugog svjetskog rata ovo ponašanje je postalo poznato kao tajna akcija, koja je - generacijama znanstvenika - definirana kao uvjerljivo poreciva intervencija u tuđe poslove (Cormac i Aldrich, 2018).

Tajna akcija, često nazivana Treća opcija, odnosi se na napore Sjedinjenih Država da potajno utječu na međunarodne poslove putem propagande, kao i političkih, gospodarskih i paravojnih operacija. Postoje tri glavna instrumenta koji usmjeravaju američke aktivnosti u inozemstvu: moć sporazuma, moć rata i moć špijuna. Unutar kategorije špijunske moći nalazi se treća opcija: korištenje "tajne akcije" kao sredstva za tajno utjecanje na svjetske događaje (Johnson, 2022).

Kroz povijest tajna akcija je bila je možda najkontroverznija i najmanje shvaćena funkcija CIA-e. Svi predsjednici od Drugog svjetskog rata koristili su tajne akcije kako bi pokušali utjecati na političku situaciju u zemljama od interesa za promicanje interesa nacionalne sigurnosti SAD-a. Ponekad su to činili kako bi spasili neuspjehe vanjske politike bez obzira na dugoročne posljedice ili na načine koji su u suprotnosti voljom javnosti u ciljanim zemljama. Usprkos tome, CIA je postigla neke zapažene operativne uspjehe. Tajne akcije su mogle nadopuniti otvorenu politiku - diplomatsku, gospodarsku i vojnu s prednošću koja proizlazi iz njihove tajnovitosti. Isto tako, tajnost je značila da su se predsjednik ili njegovi savjetnici mogli uključiti u manipulativne vanjskopolitičke projekte bez konzultacija s Kongresom. U slučaju neuspjeha nikakva sramota ne bi se pripisala Bijeloj kući, ali ako uspiju, tajnost je odbačena, a puna odgovornost prihvaćena (Barnes, 1982).

Kroz takozvano 'zlatno doba' CIA-e, koje je trajalo od njezine uspostave 1947. godine do neuspjele invazije u Zaljevu svinja 1961. godine, niz tajnih operacija smatralo se uspješnim. 'Zlatno doba' CIA-e zapamćeno je kao razdoblje u kojem je Agencija koristila niz tajnih metoda, od propagande i političkog utjecaja do paravojnih aktivnosti, kako bi poduprla vanjskopolitičke ciljeve SAD-a. Konkretno, oslanjamo se na tri najpoznatija 'uspjeha' CIA-e: utjecaj na talijanske izbore 1948., iranski državni udar 1953. i državni udar u Gvatemali 1954. godine.

U procjeni jesu li ove prve misije bile uspješne ili ne, treba prepoznati koji su bili stvarni ciljevi misije i jesu li postignuti ili ne. Na primjeru Gvatemale, cilj tajne akcije nije bio povezan s postavljanjem vlade zainteresirane za promoviranje građanskih i političkih prava. Na primjeru Italije, da su glasači znali da je CIA financirala Demokršćansku stranku 1948. godine, komunisti bi demokršćane označili kao marionete SAD-a i podrška CIA-e ne bi uspjela (Smith, 2013). Kratkoročni uspjesi često dovode do dugoročnih katastrofa. Kao što Daugherty naglašava, neželjene posljedice svrgavanja vlada često nadmašuju kratkoročne dobitke (Daugherty, 2010). Na primjer, svrgavanje Jacoba Arbenza u Gvatemali 1954. godine ključni korak bio je ograničenje širenja komunizma u Latinskoj Americi, ali SAD su na vlast dovele Armasa i vojnu diktaturu što je rezultiralo smrću stotina tisuća ljudi i pojačalo antiameričke osjećaje u zemlji.

Invazija u Zaljevu svinja nije uspjela iz nekoliko razloga, uključujući CIA-ino loše planiranje i izvršenje, koja je nadgledala operaciju. CIA je podcijenila snagu kubanske vojske i razinu podrške javnosti vladi Fidela Castra. Invazijske snage također su bile loše obučene i opremljene, a element iznenađenja izgubljen je zbog curenja podataka i loše sigurnosti.

'Zlatno doba' imalo je dug zagrobni život u javnom diskursu američkih obavještajnih službi, nastavljajući postavljati CIA-u kao važnog i povijesno moćnog aktera u međunarodnim odnosima (Weiner, 2011).

CIA je značajan instrument vanjske politike SAD-a, između ostaloga zbog njezine efikasnosti, ali i utjecaja koje ima na kreatore politike, financijskih sredstava kojima raspolaže, globalnog djelovanja i cjelokupnih učinaka iz sfera nacionalne sigurnosti (Bilandžić, 2005).

Neke tajne akcije vjerojatno će biti potrebne u budućnosti kao dodatak vojnim operacijama. Prema većini analitičara postojat će potreba za sposobnostima za suprotstavljanje međunarodnim terorističkim organizacijama koje ciljaju Amerikance i interese SAD-a, a najučinkovitije im se može suprotstaviti tajnim akcijama.

Tajne akcije mogu imati ulogu u borbi protiv međunarodne proizvodnje i transporta narkotika ili u namjeri da se osumnjičeni kriminalci vrate na teritorij SAD-a radi sudskog progona. Međutim, općenito, zahtjevi za tajnim akcijama vjerojatno će biti određeni odlukama o većim ciljevima nacionalne sigurnosti koje donose izvršna vlast i Kongres. Neke politike neće zahtijevati skrivene

komponente; u drugim će područjima tajne akcije biti shvaćene kao logične i neophodne. Kako bi učinkovito služila većina promatrača vjeruje da će Obavještajna zajednica morati biti fleksibilnija i inovativnija, a da pritom neće uživati sve financijske i kadrovske resurse koji su dosad bili na raspolaganju (Shulsky, 1991).

Bez obzira na sve uključene rizike i implikacije, očito je da tajno djelovanje još uvijek ima svrhu služiti kao oruđe vanjske politike, ali i kao instrument nacionalne sigurnosti. Nove prijetnje, poput međunarodnog terorizma, kriminala i trgovine drogom, nisu učinile tajne akcije zastarjelima; novi izazovi, norme i vrijednosti zahtijevaju nove metode i mijenjanje starih.

U demokratskom društvu tajnu akciju je teško zadržati u tajnosti zbog pritiska medija i deklasifikacije relevantnih dokumenata. Ona je riskantan pothvat i nije imuna na neuspjehe te pati od nepredvidljivost, iako je potpuno pod kontrolom (Halil, 2022). Iako se tajna akcija kratkoročno čini isplativim i utjecajnim alatom, dugoročno se može pokazati opasnim pothvatom jer će ostaviti duboko i dugotrajno naslijeđe i neprijateljstvo u zemljama u kojima se provodila zbog svoje nepredvidive prirode (Abrahamian, 2008) kao što je primjer u Iranu, gdje je zaustavila sporo napredovanje Irana prema demokraciji. Rašireno je mišljenje da je državni udar neusporedivo ojačao Iransku revoluciju 1979. godine, koja je svrgnula Šaha Pahlavija naklonjenog Zapadu i konačno ga zamijenila zapadnim neprijateljem, Islamskom Republikom.

Tajne akcije mogu nositi određene rizike, ali oni se mogu ublažiti temeljitim planiranjem i dogovorom između Kongresa i administracije. Prikriveno djelovanje se može promijeniti tijekom vremena, ali potreba za njime nikada neće prestati, sve dok postoje prijetnje slobodi i sigurnosti građana i gospodarstva zemlje.

8. Sažetak

Primarni alati vanjske politike SAD-a uključuju vojnu pomoć, diplomaciju i inozemnu pomoć. Ali kada ti alati postanu neprimjenjivi za određeni problem, ili kada donositelji odluka ne žele biti vidljivi, tradicionalno se okreću tajnim akcijama. Za provođenje tajnih akcija zadužena je CIA. Gotovo uvijek zadiru u unutarnje poslove druge zemlje i mogu dovesti do gubitka ljudskih života. Većina tajnih akcija poduzetih u četiri desetljeća nakon Drugog svjetskog rata bile su dio politike osmišljene za obuzdavanje komunizma u Sovjetskom Savezu i drugim komunističkim zemljama. Završetkom Hladnog rata ponovno se preispituje uloga tajnih akcija koje se mogu promijeniti tijekom vremena, ali potreba za njima nikada neće prestati sve dok postoje prijetnje slobodi i sigurnosti građana i gospodarstva zemlje.

Ključne riječi:

Vanjska politika, SAD, vojna pomoć, diplomacija, inozemna pomoć, tajne akcije, Hladni rat

Abstract

The primary tools of US foreign policy include military aid, diplomacy, and foreign aid. But when these tools become inapplicable to a particular problem, or when decision makers don't want to be seen, they traditionally turn to covert action. CIA is in charge for conducting covert action.

Almost always, they intrude upon another country's internal affairs and can result in the loss of human life. Most covert actions undertaken in the four decades after World War II were part of larger policies designed to contain the Soviet Union and other communist countries. With the end of the Cold War, the role of covert actions is being reassessed but the need for them will never end as long as there are threats to the freedom and security of citizens and the country's economy.

Keywords:

Foreign policy, USA, military aid, diplomacy, foreign aid, Cold War, covert actions

9. Literatura

1. Barišić, A., (2001) *Vanjska politika Sjedinjenih Američkih Država u vrijeme Trumanove administracije*, Zagreb, Politička misao Vol. 38 No. 2; 157-175
2. Barnes, T., (1982) *The Secret Cold War: The C.I.A. and American Foreign Policy in Europe 1946-1956*. Part II Cambridge University Press, *The Historical Journal*, Vol. 25, No. 3; 649-670
3. Benko, V., (1997), *Znanost o mednarodnih odnosih* FDV, Ljubljana
4. Bilandžić, M., (2005) *Tajne operacije CIA-e kao komponenta vanjske politike SAD-a u posthladnoratovskom razdoblju*, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* str. Vol. 8 No. 15-16: 221- 238
5. Bilandžić, M., (1998) *Diplomacija i obavještajna aktivnost*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske
6. Bilandžić, M., (2000) *Britanski model obavještajnog organiziranja: obavještajne institucije i nadzor njihovih aktivnosti*, *Politička misao* Vol. 38 No. 3; 136-159
7. Brockhaus, Fridrich A., (1967) *Brockhaus Enzyklopädie*, Volume 2:118, Wiesbaden
8. Broder, John M. (1999) „*Clinton Offers his Appologise to Guatemala*“, *The New York Times*
9. Crabb, Cecil V. Jr., (1972) *American Foreign Policy in the Nuclear Age*, New York
10. Center for the Study of Intelligence (2014) *Notes From Our Attic: A curator's pocket history of the CIA*, Central Intelligence Agency Washington, DC
<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/>
11. CIA, (1949) *Review of The World Situation*
<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP67-00059A000500080006-2.pdf>
12. Collins, A., (2010) *Suvremene sigurnosne studije*, Politička kultura, Zagreb
13. Cormac, R., Aldrich, Richard J., (2018) *Grey is the new black: covert action and implausible deniability*, *International Affairs*, Oxford Academic, Oxford, Vol. 94, Issue 3; 477-494
14. Cormac, R., Walton, C., Van Puyvelde, D. (2021) *What constitutes successful covert action? Evaluating unacknowledged interventionism in foreign affairs*, Cambridge University Press

15. Daugherty, William J., (2010), *Covert Action: Strengths and Weaknesses*, The Oxford Handbook of National Security Intelligence
16. Dubas V., (2016) *Comparative analysis of public diplomacy and foreign policy propaganda*, Instytut Studiów Międzynarodowych i Edukacji Humanum Poland, ISSN 1898-8431, 23 (4); 45-50
17. Ervand Abrahamian, E., (2008) *A History of Modern Iran*, Cambridge: Cambridge University Press
18. Fullick, N., (2022) *Cia Covert Action: Was Operation SUCCESS a Success?* Grey Dynamics, London
19. Gill, P., Phythian, M. (2006) *Intelligence in an Insecure World*, Polity Press, Cambridge
20. Gleijeses, P., Hope, S., (1991) *Shattered Hope: The Guatemalan Revolution and the United States, 1944–1954*, Princeton University Press, Princeton
21. Godson, R., (1995) *Dirty Tricks or Trump Cards: U.S. Covert Action and Counterintelligence*, University of Nebraska Press
22. Godson, R., (1981), *Intelligence Requirements for the 1980's: Covert Action* Washington, DC: National Strategy Information Center
23. Grandin, G., (2015) *Kissinger's Shadow: The Long Reach of America's Most Controversial Statesman*, Metropolitan Books, New York
24. Greer, Kenneth E., (1973) *Corona*, Intelligence, Supplement, 17: 1-37
<https://www.cia.gov/static/3d24f7019bf7e718fd1d2a5c57e6a646/corona.pdf>
25. Grose, P., (1994) *Gentleman Spy: The Life of Allen Dulles Hardcover*, Andre Deutsch, London
26. Herman, M., (1996) *Intelligence Power in Peace and War*, Cambridge University Press, Cambridge
27. Ilić, J., (2020) *Operacija "Ajax" ili kako je zbog nafte pao režim u Iranu*, Centar za međunarodnu javnu politiku Beograd
28. Jansen Van Rensburg, P.F.B., (2005) *Covert Action as an Option in National Security Policy: a Comparison Between the United States of America and South Africa (1961 – 2003)*, University of Pretoria

29. Johnson, Loch K., (2022) *The Third Option: Covert Action and American Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford
30. Johnson, Loch K., (2012) *Intelligence Analysis and Planning for Paramilitary Operations*, Journal of National Security Law and Policy, Washington
31. Khokhar, A. Yousaf, (2011) *Operation Neptune Spear: A watershed in the war against terrorism*, Institute of Strategic Studies Islamabad
32. Kibbe, Jennifer D., (2012) *Conducting Shadow Wars*, Washington, Journal of National Security, Law & Policy Vol. 5; 373-392
33. Kinzer, S., (2007), *Overthrow: America's Century of Regime Change from Hawaii to Iraq*, Times Books/Henry Holt, New York
34. Koch, Scott A., (1998) "Zende bad, Shah!" *The Central Intelligence Agency and the Fall of Iranian Prime Minister Mohammad Mossadeq, August 1953*, (Reviewed for declassification in November 2017 The central intelligence Washington [15369853])
35. Kos - Stanišić, L., (2000) *Vojne komponente američke vanjske politike*, Zagreb, Polemos 3;111-140
36. Lamberton Harper, J., (2002) *America and the Reconstruction of Italy, 1945–1948* Cambridge University Press
37. Lamza Posavec, V., (2011) *Kvantitativne metode istraživanja: anketa i analiza sadržaja* Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
38. Long, M., (2022) *American Covert Action and Diplomacy after 9/11*, Diplomacy and Statecraft London Vol. 33; 379-402
39. Lowenthal, Mark M., (2012) *Intelligence: From Secret to Policy*, CQ Press Washington, D.C.
40. Luša, Đ., (2011) *Suvremeni izazovi realističke teorije međunarodnih odnosa*, Međunarodne studije Zagreb Vol. 11 No. 3; 9-35
41. Luša, Đ., (2011) *Posthladnoratovsko širenje NATO-a u suvremenim teorijama međunarodnih odnosa*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti
42. Mistry, K., (2006) *The case for political warfare: Strategy, organization & US involvement in the 1948 Italian election*, Cold War History, University of East Anglia Norwich Vol. 6 No. 2: 301-329

43. Mistry, K., (2016) *Re-thinking American intervention in the 1948 Italian election: beyond a success–failure dichotomy*, Cambridge University Press, Vol. 16 No. 2;179-194
44. Newman, R.T., (1951) *Propaganda: An Instrument of Foreign Policy* Columbia Journal of International Affairs Vol. 5, No 2; 56-64
45. Nuti, L., (2022) *An Overview of US-Italian Relations: The Legacy of the Past*, Istituto Affari Internazionali, Vol. 22 No. 2
46. Ogwu, J., (2005) *New Horizons for Nigeria in World Affairs*, Nigerian Institute of International Affairs, Lagos
47. Potter, Z., (1996) *Covert Action: The Delicate Balance* Federation of American Scientists
48. Ranelagh, J., (1987) *The Agency: The Rise and Decline of the CIA*, Touchstone Books, Chicago
49. Reinstein, Thomas A., (2017) *Intelligence and US Foreign Relations*, Oxford Research Encyclopedia of American History, Oxford
50. Richelson, Jeffrey T., (1997) *A Century of Spies: Intelligence in the Twentieth Century* Oxford University Press, Oxford
51. Rodee, C.C., Anderson, T.J., Carl Quimby Christol, C. Q., (1957), *Introduction to Political Science*, McGraw-Hill Book Co., New York
52. Rosenbach, E., Peritz, Aki J., (2009) *Covert Action* Cambridge The Intelligence and Policy Project, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School; 32-35
53. Rosenau, J., (1968) *Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy or Field*, Chicago, International Studies Quarterly Vol. 12 No. 3; 296-329
54. Şener, Halil, S., (2022) *Covert Action: Perils and Advantages*, International Journal of Politics and Security (IJPS), Vol. 4, No. 2
55. Shulsky, A.N., (1991) *Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence*, Washington: Brassey's
56. Simpson, B., *The United States and the Curious History of Self-Determination, Diplomatic History*, (2012) Oxford University Press Vol. 36
57. Smith, Troy E., (2013) *When Should Covert Action Be Used in Fulfillment of Foreign Policy Strategy*, Military Strategy Magazine, Vol. 3, No. 3; 28-30
58. Stempel, John D., (2007) *Covert Action and Diplomacy*, International Journal of

Intelligence and Counter Intelligence Vol. 20 No.1; 122-135

59. Streeter, Stephen M., (2001) *Managing the Counterrevolution: The United States and Guatemala, 1954–1961*, Ohio University Center for International Studies, Ohio
60. Stewart, Sada O., (2016) *The Gilded Age: Allen W. Dulles and the CIA*, Vanderbilt Historical Review en US 1.2; 54-61
61. Vukadinović, R., (1994) *Politika i diplomacija*, Otvoreno sveučilište Zagreb
62. Vukadinović, R., (2005) *Teorije vanjske politike*, Politička kultura Zagreb
63. Walters, Vernon A., (1978) *Silent Missions*, Doubleday, New York
64. Warner, M., (2019) *A Matter of Trust: Covert Action Reconsidered*, Washington, Studies in Intelligence Vol. 63, No. 4; 33-41
65. Weiner T., (2011) *Legacy of Ashes: The History of the CIA*, Doubleday, New York

Internet izvori:

1. americanforeignrelations.com (2023) *Intelligence and Counterintelligence - Evolution of US Intelligence*, American Foreign Relations
<https://www.americanforeignrelations.com/E-N/Intelligence-and-Counterintelligence-Evolution-of-u-s-intelligence.html> pristupila 5.11.2023.
2. Augustyn, A., (2023) *Foreign Policy*, Britannicca
<https://www.britannica.com/topic/foreign-policy> pristupila 2.11.2023.
3. balkans.aljazeera.net (2022) *SAD gubi strateškog nuklearnog saveznika u korist Kine*, Aljazeera
<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2022/6/1/americki-time-sad-gubi-strateskog-nuklearnog-saveznika-u-korist-kine> pristupila 14.11.2023.
4. Badanjak, I., (2023) *CIA ima novog neprijatelja broj 1: „Likvidirali su nam špijune a ne znamo što se tamo događa“* Jutarnji.hr
www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/cia-ima-novog-neprijatelja-broj-1-likvidirali-su-nam-spijune-ne-znamo-sto-se-tamo-dogada-15409007 pristupila 26.12.2023.
5. bbc.com (2011) *Osama Bin Laden: What happened to his body?*
<https://www.bbc.com/news/world-southasia-13261680> pristupila 16.11.2023.
6. cia.gov *History of CIA*, Central Intelligence Agency

- <https://www.cia.gov › legacy › cia-history> pristupila 20.11.2023.
7. cia.gov (2022) *Stories – 10 Fascinating CIA Missions*, Central Intelligence Agency
<https://www.cia.gov/stories/story/ten-fascinating-cia-missions/> pristupila 20.10.2023.
 8. cmjp.rs (2020) *Operacija „Ajax“ ili kako je zbog nafte pao režim u Iranu*, Centar za međunarodnu javnu politiku, Beograd
<http://cmjp.rs/operacija-ajax-ili-kako-je-zbog-nafte-pao-rezim-u-iranu/>
pristupila 27.10.2023.
 9. Cohen, B., (2024) *What was Stalin's role in the NKVD and KGB?*
<https://www.quora.com/What-was-Stalins-role-in-the-NKVD-and-KGB>
pristupila 25.1.2024.
 10. cvce.eu (2015) *Address given by John F. Kennedy on the events in Cuba (20 April 1961)*
https://www.cvce.eu/en/obj/address_given_by_john_f_kennedy_on_the_events_in_cuba_20_april_1961-en-3b6151d7-86e0-4181-a057-918baf9064a8.html
pristupila 23. 12. 2023.
 11. dni.gov (2023) *Members of the IC*, Office of the Director of National Intelligence
<https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic> pristupila 13.11.2023.
 12. dni.gov (2023), *What is Intelligence?* Office of the Director of National Intelligence
<https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/what-is-intelligence> pristupila 14.11.2023.
 13. en.wikipedia.org, *United States Intelligence Community*, Wikipedia
https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Intelligence_Community
pristupila 16.10.2023.
 14. enciklopedija.hr *Pojam i povijest obavještajne službe*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža
<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44534> pristupila 27.10.2023.
 15. Fullick, N., (2022) *Cia Covert Action: Was Operation SUCCESS a Success?*, Grey Dynamics
<https://greydynamics.com/guatemala-operation-success>
pristupila 13.11.20
 16. global.oup.com (2024) *The National Security Act of 1947 – July 26, 1947 Public Law 253, 80th Congress; Chapter 343, 1st Session; S. 758*
<https://global.oup.com/us/companion.websites/9780195385168/resources/chapter10/nsa/nsa.pdf> pristupila 24.1.2024.
 17. govinfo.gov (2023) *Accountability and Oversight*

- <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-INTELLIGENCE/html/int018.html>
pristupila 20.11.2023.
18. govinfo.gov (2023) *The Evolution of the U.S. Intelligence Community-An Historical Overview* <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPOINTELLIGENCE/html/int022.html>
pristupila 16.10.2023.
19. history.com editors (2009) *Paul Revere*
<https://www.history.com/topics/american-revolution/paul-revere>
pristupila 19.12.2023.
20. history.com editors (2018) *The Office of Strategic Services (OSS)*, History
<https://www.history.com/topics/us-government-and-politics/history-of-the-cia> pristupila
20.10.2023.
21. history.com editors (2022) *Bay of Pigs Invasion*, History
<https://www.history.com/topics/cold-war/bay-of-pigs-invasion> pristupila 20.10.2023.
22. history.com editors (2017) *The National Security Act*,
<https://www.history.com/topics/us-government-and-politics/history-of-the-cia#section>
pristupila 25.10.2023.
23. history.state.gov *The Bay of Pigs Invasion and its Aftermath, April 1961–October 1962*,
Office of the Historian
<https://history.state.gov/milestones/1961-1968/bay-of-pigs> pristupila 18.11.2023.
24. imperij.com (2021) *Sve što nismo znali o CIA-i i njenim operacijama*, Imperij
<https://imperij.com/aktualno/sve-sto-nismo-znali-o-cia-i-i-njenim-operacijama>
pristupila 19.11.2023.
25. intelligence.gov *The history of the IC*, Intel.gov
<https://www.intelligence.gov/mission> pristupila 20.11.2023.
26. irp.fas.org *The Evolution of the U.S. Intelligence Community-An Historical Overview*,
Federation of American Scientists, Washington
<https://irp.fas.org/offdocs/int022.html> pristupila 15.11.2023.
27. Klasić, H., (2023) *Lov na bin Ladena bio je prva vojna akcija koju je gledao uživo*
<https://net.hr/danas/svijet/xx-stoljece-by-hrvoje-klasic-lov-na-osamu-bin-ladena>
pristupila 25.1.2024.

28. Marjanović, D., (2021) *Kennedyev fijasko čije se posljedice osjećaju sve do današnjih dana – Kako je propala američka invazija u kubanskom Zaljevu svinja*, Advance.hr
[https://www.advance.hr/tekst/20-travnja-1961-kennedyev-fijasko-cije-posljedice-se-osjecaju-sve-do-danasnjih dana-kako-je-propala-americka-invazija-u-kubanskom-zaljevu-svinja/](https://www.advance.hr/tekst/20-travnja-1961-kennedyev-fijasko-cije-posljedice-se-osjecaju-sve-do-danasnjih-dana-kako-je-propala-americka-invazija-u-kubanskom-zaljevu-svinja/) pristupila 25.11.2023.
29. modeldiplomacy.cfr.org (2022) *Tools of Foreign Policy*, Model Diplomacy
<https://modeldiplomacy.cfr.org/pop-up-cases/arms-control> pristupila 20.11.2023.
30. native.24sata.hr (2021) *Strogo čuvane tajne o špijunima i misijama tijekom Hladnog rata*, 24sata
<https://native.24sata.hr/strogo-cuvane-tajne-o-spijunima-i-misijama-tijekom-hladnog-rata/> pristupila 19.11.2023.
31. nytimes.com (1973) *Kissinger Urges Bipartisan Policy*, The New York Times
<https://www.nytimes.com/1973/08/03/archives/kissinger-urges-bipartisan-policy-asks-that-watergate-not-cut-unity.html> pristupila 13.11.2023.
32. Osborn, K., Lin, H., (2018) *The Operation That Took Out Osama Bin Laden*, Military.com
<https://www.military.com/history/osama-bin-laden-operation-neptune-spear> pristupila 9.11.2023.
33. Ozretić, V., (2017) *Poslani u smrt nakon likvidacije Bin Ladena: 22 člana najelitnije američke postrojbe izgubila život u nerazjašnjenim okolnostima*, Slobodna Dalmacija
<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/svijet/poslani-u-smrt-nakon-likvidacije-bin-ladena-22-clana-najelitnije-americke-postrojbe-izgubila-zivot-u-nerazjasnjenim-okolnostima-464936> pristupila 17.11.2023.
34. Rašović, R., (2017) *Samo 93 dana nakon likvidacije Bin Ladena srušen je helikopter sa 17 elitnih 'tuljana'*, Večernji list
<https://www.vecernji.hr/vijesti/samo-93-dana-nakon-likvidacije-bin-ladena-srusen-je-helikopter-sa-17-elitnih-tuljana-1166755> pristupila 16.11.2023.
35. Serle, J., (2016) *Bureau launches investigation into US strikes in Afghanistan as drone war continues in Yemen*, The Bureau of Investigative Journalism
<https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2016-03-08/changes-to-how-the-bureau-calculates-afghan-drone-and-air-strike-data> pristupila 17.11.2023.

36. Serle, J., (2016) *Six- month update: US covert actions in Pakistan, Yemen and Somalia*, *The Bureau of Investigative Journalism*, The Bureau of Investigative Journalism
<https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2016-03-08/changes-to-how-the-bureau-calculates-afghan-drone-and-air-strike-data> pristupila 7.11.2023.
37. transatlanticperspectives.org (2018), *OSS Organization (Washington 1944)*, Transatlantic Perspectives, German Historical Institute
<https://www.transatlanticperspectives.org/images/oss-organization-washington-1944/> pristupila 19.11.2023.
38. Tribune.com.pk (2011) We will kill Zawahiri just like Bin Laden: US
<http://tribune.com.pk/story/190815/we-will-kill-zawahiri-just-like-bin-ladenus/> pristupila 19.11.2023.
39. Trkanjec, Ž., (2011) *Donosima nepoznate detalje tajne akcije „Neptunovo koplje“ u kojoj je smaknut vođa Al-Qa`ide Osama bin Laden*, Jutarnji list
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/donosimo-nepoznate-detanje-tajne-akcije-neptunovo-koplje-u-kojoj-je-smaknut-voda-al-qaide-osama-bin-laden-1811370> pristupila 23.11.2023.
40. universidadeuropea.com (2022) *What is Foreign Policy*, Universidad Europea
<https://universidadeuropea.com/en/blog/what-is-foreign-policy/> pristupila 16.11.2023.
41. VerHoef S. (2023) *Assault Brigade 2506 and the Bay of Pigs Invasio*, Atlantahistorycenter.com
<https://www.atlantahistorycenter.com/blog/assault-brigade-2506-and-the-bay-of-pigs-invasion/> pristupila 4.11.2023.
42. Wordgames.net (2023) *War&Peace Sun Tzu, The Art of War*
wordgems.net/war.sun.tzu.html pristupila 4.11.2023.
43. wwnorton.com (2023) *Foreign Policy And Democracy*, W.W. Norton and Company
<https://wwnorton.com/college/polisci/american-government12/brief/ch/14/outline.aspx> pristupila 19.11.2023.
44. Zeb, F., (2017) *The Fallout of Operation Neptune Spear*
<https://acleddata.com/2017/02/07/the-fallout-of-operation-neptune-spear/> pristupila 25. 1.2024

Popis slika:

Slika 1: Članice IC-a, izvor: clearancejobs.com, 2023

<https://www.dni.gov/index.php/what-we-do> pristupila 11.10.2023.

Slika 2: Struktura OSS-a, 1944, izvor: Transatlantic Perspectives

<https://www.transatlanticperspectives.org/images/oss-organization-washington-1944/>
pristupila 15.11.2023.

Slika 3: Allen Welsh Dulles, izvor: The National Museum WWII, New Orleans, 2020

<https://www.nationalww2museum.org/war/articles/wwii-spy-allen-dulles>
pristupila 17.11.2023

Slika 4: Frank Wisner, izvor: cia.gov,

<https://www.cia.gov/legacy/museum/office-of-policy-coordination-established-to-manage-covert-action/> pristupila 17.11.2023.

Slika 5: Karta Kube, prikazuje Zaljev svinja, izvor: atlantahistorycenter.com, 2023

<https://www.atlantahistorycenter.com/blog/assault-brigade-2506-and-the-bay-of-pigs-invasion/> pristupila 22.11.2023.